

FRISBI – UTREDNINGEN 2010

EN ANALYS AV FRAMTIDA UTMANINGAR OCH
 NYA STRUKTURER INOM DET FRIA
 BILDNING SAR BETET I SVENSKFINLAND

KJELL HERBERTS

Förord

Att relativt snabbt, vid sidan av andra krävande uppgifter och uppdrag göra en utredning, som visar sig bli flera regionalt förankrade utredningar kräver flexibilitet och fungerande logistik. Jag hade hoppats att kunna besöka alla folkbildande enheter som finns med i utredningen, men den målsättningen måste jag dessvärre avstå från. Jag har i alla fall haft möjlighet att föra givande samtal med främst de ledande tjänstemännen inom olika utbildningsenheter och imponerats av den motivation, sakkunskap och målmedvetenhet som finns inom det fria bildningsarbetet i Svenskfinland. Det arbete som dagligen utförs kantas sällan av braskande rubriker och visad erkänsla. Men ett är säkert. Svenskfinland skulle vara enormt mycket fattigare om vi inte hade ett utbrett fritt bildningsarbete.

Jag vill tacka Bildningsforum r.f. för förtroendet att göra utredningen. Ett särskilt tack vill jag rikta till styrgruppen bestående av Martin Näse, Gunborg Gayer, Björn Wallén och inte minst alltid lika tjänstvilliga och kunniga Ulrica Taylor.

Såväl text som slutsatser ansvarar jag dock personligen för.

Vasa i augusti 2010

Kjell Herberts

Utredningen har möjliggjorts tack vare finansiellt stöd från Svenska kulturfonden och Utbildningsstyrelsen.

INNEHÅLL

	sid
<i>Förord</i>	2
1. Uppdraget, avgränsningar och disposition	4
2. Fritt bildningsarbete – vad säger lagen och myndigheterna?	6
3. Finlandssvenska utmaningar och behovet av framtidsstrategier	9
4. Fritt bildningsarbete i Svenskfinland – nuläget	12
4.1. Medborgarinstituten –en- eller tvåspråkiga modeller	12
4.2. Folkhögskolorna – seglivade tack vare flexibilitet	17
4.2.1. De kristliga folkhögskolorna	19
4.2.2. De kommunala folkhögskolorna	21
4.2.3. ”Axxell” – viktig aktör i Svenskfinland	22
4.2.4. Folkhögskolorna och deras profiler	23
4.3. Idrottsutbildningscentra = Idrottsinstituten	24
4.4. Studieförbunden	25
4.5. Den fria bildningens framsyn i Svenskfinland	26
5. Fritt bildningsarbete i Svenskfinland – hur det kunde se ut	27
5.1. Utgångspunkter	27
5.2. Regionala analyser och förslag	29
5.2.1. Östra Nyland – förändrade strukturer	29
5.2.2. Huvudstadsregionen – svenska oaser	32
5.2.3. Västra Nyland – resursstarkt trots splittring	35
5.2.4. Åboland – från skärgårdsöar till språköar	37
5.2.5. Österbotten – enhetligt med många viljor	39
5.2.6. Åland – lika men ändå olika	43
6. Sammanfattning – Tio teser om FRISBI	45
Bilagor	50
Källor	53

1. Uppdraget, avgränsningar och disposition

Bildningsforum r.f. har beställt föreliggande utredning. Bildningsforum är en samarbetsorganisation för de fem läroanstaltsformer som finns inom det s.k. fria bildningsarbetet i Svenskfinland. De läroanstaltsformer som hör hit är 1) medborgar-, arbetar- och vuxeninstituten, vars medlemsorganisation är FAMI r.f. (Förbundet för arbetar- och medborgarinstitut i Svenskfinland), 2) folkhögskolorna, vars medlemsorganisation är Finlands svenska folkhögskolförening, 3) Solvalla idrottsinstitut (Norrvalla idrottsinstitut ingår som folkhögskola), 4) Hangö och Vasa sommaruniversitet samt 5) studiecentralerna Svenska studiecentralen och Ålands bildningsförbund.

Uppdraget definierades på följande sätt:

Det fria bildningsarbetets lagstiftning och statliga finansieringssystem förnyas som bäst genom en utvecklingsprocess (KEHO) som undervisningsministeriet genomför under 2009-2012. Man eftersträvar bl.a. en strukturrationalisering mot ett mindre antal huvudmän bakom den fria bildningens enheter. Man vill också utveckla den statliga finansieringen så att resultat- och kvalitetsaspekter beaktas mera än tidigare.

Bildningsforum önskar skapa sig en enhetlig bild av

- a) Vilka naturliga samarbetsmodeller för den fria bildningen som kunde utvecklas utgående från de behov som finns lokalt och regionalt. Viktigt är att tillräckligt stora samarbetsenheter skapas så att man kan arbeta ändamålsenligt med utvecklings- och kvalitetsarbete.
- b) Hur olika samarbetsmodeller stöder det svenska språket och den fria bildningens kulturbärande och kulturskapande uppgift i Svenskfinland.

Första halvåret 2010, den tid då utredningen gjorts, har kännetecknats av ett intensivt reformarbete och en omfattande planering på olika hierarkiska nivåer.

Inom det finlandssvenska folkhögskolefältet sker en del förändringar om vilka beslut redan är fattade, något jag återkommer till senare i utredningen. De två finlandssvenska idrottsinstituten Solvalla och Norvalla bjuder också självmant på en förändrad ägarstruktur.

Inom MAI-sektorn (medborgar- och arbetarinstituten samt vuxeninstituten) har diskussioner om samarbete och sammanslagningar duggat tätt, speciellt i Åboland och Nyland.

I Österbotten är inte behovet eller intresset lika påtagligt, här kommer en eventuellt förändrad kommunstruktur att på sikt skapa nya konstellationer.

Mera perifert i utredningen ligger sommaruniversiteten och studieförbunden, utan att de resurser de bidrar med därigenom skulle underskattas.

Situationen på Åland är speciell, med en egen lagstiftning, men inte desto mindre intressant. Även om utredningen inte primärt fokuserar på Åland har dock landskapet tagits med i utredningen.

Efter en presentation av nuläget fokuseras på utmaningarna och i slutet av utredningen ges konkreta förslag till nya samarbetsmodeller inom sektorn.

Även om många intervjuer gjorts och såväl objektiva som subjektiva omdömen noterats av utredaren kommer inte enskilda personers preferenser och uppfattningar att presenteras i detalj. Fokus ligger inte primärt på faktauppgifter och statistik, utan avsikten har varit att uppnå en helhetsbild med högsta möjliga relevans i såväl framställning som förslagsunderlag utgående från vissa utbildnings- och språkpolitiska teser. (Se kapitel 6)

Dispositionen är enkel och förhoppningsvis logisk och funktionell. Först görs ett försök till omvärldsanalys av utmaningar inom det fria bildningsarbetet och det finlandssvenska samhället. Sedan presenteras aktörerna, alltså de olika utbildningsenheterna och slutligen görs ett antal regionala nedslag med konkreta förslag, förslag som kan ses både som diskussionsunderlag och slutliga modeller.

2. Fritt bildningsarbete - vad säger lagen och myndigheterna?

Fritt bildningsarbete är i sig inget nytt begrepp, även om det under senare tid kommit att ersätta andra begrepp. Tidigare talade man ofta om *folkbildning* och tidigare använde man begreppet *folkupplysning*. I begreppet folkbildning innefattades ursprungligen även läs- och skrivkunnighet och arbete för främjande av allmän folkundervisning.

Intresse för folkbildning uppkom i akademiska kretsar i slutet av 1800-talet. Redan år 1874 bildades det tvåspråkiga Folkupplysningssällskapet - Kansansivistysseura, som spred s.k. folkskrifter. Den svenska aktiviteten koncentrerades snart till Svenska folkskolans vänner, som bildades år 1882. SvF är fortfarande en av de viktigaste aktörerna inom det fria bildningsarbetet i Svenskfinland, genom engagemang i folkhögskolor, idag under takorganisationen Axxell, i Svenska studieförbundet och i Institutet för distansstudier, tidigare Svenska brevinstitutet i Finland. (Uppslagsverket Finland)

Den nya lagen om fritt bildningsarbete fastställdes av presidenten den 29 december 2009 och trädde i kraft tre dagar senare, den 1 januari 2010.

Syftet och målen för det fria bildningsarbetet är att utifrån principen om livslångt lärande anordna utbildning som stöder sammanhållningen och jämlikheten i samhället samt ett aktivt medborgarskap.

Målet för undervisningen inom det fria bildningsarbetet är, fortfarande enligt § 1, ”**att främja individens mångsidiga utveckling, välmående och välfärd och att främja demokrati, pluralism, hållbar utveckling, kulturell mångfald och internationalism. Det fria bildningsarbetet kännetecknas av studier efter eget val, samhörighet och delaktighet**”.

Här har vi alltså att göra med kärnan i det som ofta kallas *medborgarsamhället*, eller som det numera ofta kallas *det civila samhället*, efter påverkan av engelskans Civil Society. Här betonas aktivitet, demokrati, jämlikhet och inte minst den sociala dimensionen genom samhörighet och delaktighet. Frågan är om någon annan lag kommer ens i närheten av dessa medborgarsamhällets hörnpelare.

Aktörer, eller läroanstalter för fritt bildningsarbete är enligt § 2 medborgarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet, idrottsutbildningscenter (även om begreppet idrottsinstitut oftast används på svenska) och studiecentraler.

Den lokala eller regionala förankringen är tydlig: Medborgarinstitut grundar sig på lokala och regionala bildningsbehov. Även sommaruniversitet definieras som läroanstalter inom det regionala utbildningsutbudet.

Studiecentraler är däremot läroanstalter på riksnivå, som ordnar studier självständigt eller i samarbete med frivillig- eller kulturorganisationer.

Folkhögskolorna liksom idrottsutbildningscentren är, intressant nog, enligt lagen uttryckligen *internat* för helhetsstudier, en intressant markering i IT-samhället!

Samarbete förespråkas i § 3, där det sägs att läroanstalter som ordnar fritt bildningsarbete **”ska samarbeta med andra läroanstalter för fritt bildningsarbete inom samma region, riksomfattande läroanstalter för fritt bildningsarbete, anordnare av utbildning och högskolor”**.

Rätt att driva läroanstalter kan undervisningsministeriet bevilja kommun, samkommun, registrerad sammanslutning eller stiftelse. En kommun eller samkommun kan slå samman sina läroanstalter med andra läroanstalter som kommunen eller samkommunen driver.

Vidare sägs att dylika läroanstalter inte får inrättas i syfte att uppnå ekonomisk vinst.

Tillstånden att driva folkhögskolor och idrottsutbildningscenter tillämpas till utgången av 2010 och tillstånd att driva medborgarinstitut, sommaruniversitet och studiecentraler tillämpas till utgången av 2011. Detta beslut har givetvis satt fart på diskussioner och beslut om strukturella förändringar.

KEHO-processen (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma)

Undervisningsministeriet tillsatte den 1 februari 2008 en beredningsgrupp med uppdrag att utarbeta ett förslag till ett utvecklingsprogram för den fria bildningen för åren 2008-2012. I oktober samma år presenterade beredningsgruppen en mellanrapport. Efter utlåtanden från centrala parter sammanställdes en slutrapport innehållande en beskrivning av lagstiftningen, finansieringen, läroanstaltsstrukturen, utbildningsutbudet, antalet studerande, undervisningspersonalen och forskningsverksamheten samt en överblick av de förändringar i omgivningen som är av betydelse för det fria bildningsarbetet. Rapporten mynnade ut i ett utvecklingsprogram och en plan för perioden 2009-2012.

I programmet betonas bl.a. globalt tänkande och kulturell mångfald. Vidare framhålls att statusen för tillstånd att driva läroanstalt inom fritt bildningsarbete bör stärkas. Gruppen föreslog att lagen bör förplikta samarbete mellan läroanstalterna inom det fria bildningsarbetet och till annat samarbete. Finansieringssystemet skulle ändras så att det förutom en basfinansiering skulle innehålla en prövad kvalitets- och utvecklingsfinansiering.

Basfinansieringen bör i högre grad än i det nuvarande systemet beakta mångfalden hos det fria bildningsarbetet, varvid även specialkostnader för utmanande målgrupper noteras. Beredningsgruppen föreslog att ett program för strukturell utveckling genomförs som en interaktiv process under åren 2009-2012. Målet är att stärka förutsättningarna för läroanstalterna att svara mot ökade och reviderade åligganden i en föränderlig omgivning.

Enligt planerna skulle utvecklingsprogrammet inledas i början av år 2010. På förslag av beredningsgruppen skulle riksdagen under hösten 2009 behandla regeringens proposition om ändring av lagen om fritt bildningsarbete, vilket även skedde. Lagen trädde således i kraft 1.1.2010. Arbetet med implementeringen av den nya finansieringsmodellen kunde därmed inledas våren 2010.

Lagen om fritt bildningsarbete är således såväl en verksamhets- och finansieringslag, vilket är ovanligt inom undervisningssektorn.

Undervisningsminister *Henna Virkkunen* och direktör *Marita Savola* konstaterar i ett brev till de fria bildningsinstitutionerna (17.6.2009) att det finns sammanlagt 339 läroanstalter för fri bildning: 206 medborgarinstitut (varav 180 drivs av en kommun eller samkommun och 26 av en privat huvudman), 88 folkhögskolor, 20 sommaruniversitet, 11 studiecentraler och 14 idrottsutbildningscentra (idrottsinstitut) .

Närmare en miljon personer deltar årligen i studier inom det fria bildningsarbetet. Enligt undersökningar är effekterna synnerligen positiva, enligt deltagarna själva. Studierna anses öka välbefinnande, kompetens, självförtroende och social gemenskap.

I statsbudgeten uppgår finansieringen av det fria bildningsarbetet till sammanlagt 181,5 miljoner euro, varav 12,5 miljoner euro utgörs av olika slags understöd. I finansieringen ingår inte någon lagstadgad kommunandel och avgifterna för studerande spelar en central roll i kostnadshanteringen.

Man konstaterar att det med undantag av medborgarinstituten inte skett några större förändringar inom fältet under de senaste 20-30 åren, medan man inom andra utbildningssektorer genomfört eller planerar omfattande strukturutveckling.

Även denna sektor behöver, enligt ministeriet, utarbeta ett strukturutvecklingsprogram. Samtidigt stärker man det regionala samarbetet såväl mellan läroanstaltsformerna och läroanstalterna. Brasklappen är tydlig: Beredningen av en reform av anordnartillstånden samordnas med strukturutvecklingsprocessen.

Man talar om att på längre sikt skapa en samarbetsstruktur för *regionala lärandecentra*. En samarbetskyldighet infördes dessutom i den nya lagen.

Omformningen av medborgarinstitutsverksamheten har startat i form av regionala institut oftast pådriven av kommun- och servicestrukturreformen (KSSR). Fokus i verksamheten ligger på att tillgodose kommuninvånarnas bildnings- och kunskapsbehov enligt närserviceprincipen och att garantera verksamhetens regionala tillgänglighet och jämlikhet.

Om folkhögskolorna säger man att antalet är (för?) stort och att en del av folkhögskolorna inte längre uppfyller anordnartillståndets kriterier för bildningsbehov/ekonomiska betingelser på grund av minskat antal studerande. Vidare noterar man att den fria bildningens andel av verksamheten vid en del folkhögskolor är liten. Man talar för färre huvudmän som systematiskt samarbetar, dock med beaktande av regionala hänsyn och huvudmännens värdegrund. Man öppnar även för samgång med regionala yrkesinstitut.

3. Finlandssvenska utmaningar och behovet av framtidsstrategier

Under senaste tid har svenska språkets ställning i vårt land allt oftare diskuterats. Domänförlust är ett ord som använts allt oftare. Enligt opinionsundersökningar (ex. *Barometern 2009*) anser alltför många finlandssvenskar att det tvåspråkiga samhället inte fungerar i praktiken, trots en internationellt sett progressiv språklag. Många upplever att svenska språkets framtid i Finland inte är garanterad. Angreppen på svenska språkets ställning som ett av landets officiella språk, den obligatoriska skolsvenskan och den officiella tvåspråkigheten förefaller att ha ökat.

Samtidigt visar bl.a. *Taloustutkimus* intervjuundersökning 2008 för tankesmedjan Magma att det finns ett utbrett stöd för tvåspråkigheten och en uppbackning för svenska språket hos en klar majoritet finländare.

Jag har själv följt språkdebatten i vårt land mer eller mindre regelbundet sedan 1980-talet. De språkdebatter som fördes på 1980-talet hade samma ingredienser och samma argument som dagens språkdebatt. Men det finns en klar skillnad. 80-tals debatten var redigerad, eftersom den i huvudsak fördes på tidningarnas insändarspalter. En del tidningar försökte t.o.m. styra debatten så att kontrahenterna fick lika mycket utrymme, medan andra tidningar, speciellt kvällstidningarna, lät debatten flöda tämligen fritt. Totalt sett var dock den debatt som fördes kvantitativt sett balanserad, enligt de innehållsanalyser som gjordes av finsk tidningspress.

I dag förs samhällsdebatten i andra fora. Insändarspalterna har ändrat karaktär, då många även ansedda tidningar tillåter anonyma sms-insändare och då en stor del av debatten förs på nätet, oftast anonymt. En serie på 10 beställda artiklar ”Me puhumme ruotsia” i *Helsingin Sanomat* sommaren 2010 följdes av över 2.500 oftast anonyma inlägg på nätet.

Ibland uppstår därför en synvilla. En mängd synliga påhopp och ifrågasättanden ger knappast en rättvisande bild av hela opinionsklimatet. Men ett är klart, man kan idag mera öppet än tidigare ifrågasätta landets tvåspråkighet.

Många finlandssvenskar har under senare tid saknat en tydlig och konsekvent uppbackning av svenska språket från politiska ledare och beslutsfattare. Samtidigt upplever man att strukturförändringar sällan beaktar minoritetens behov, språkaspekten kanske finns med, men spelar en underordnad roll i en allmän rationaliseringsiver. Se t.ex. *Matti Wibergs* och *Fred Karlssons* artikel i *Kanava* (5/2010).

Den reviderade språklagen trädde i kraft 1 januari 2004. Sedan dess har språklagen följts upp mer kontinuerligt än tidigare, inte minst i de rapporter Statsrådet enligt den nya lagen skall

avge om tillämpningen av språklagstiftningen. Hittills har två rapporter avgetts, 2006 och 2009. I vardera rapporten noteras uppenbara brister i myndigheternas beredskap att ge service på svenska. I de lokala *Språkbarometrar* som Institutet för finlandssvensk samhällsforskning vid Åbo Akademi låtit utföra i samarbete med justitieministeriet och kommunerna framgår två intressanta iakttagelser.

1. De lokala finskspråkiga minoriteterna får i allmänhet en god service på finska i de svenskdominerade kommunerna, men som inte sällan nyinflyttade känner de sig främmande för en svenskdominerad umgängeskultur. Såväl det politiska beslutsfattandet som tjänstestrukturen har en stark svensk prägel.
2. De svenskspråkiga däremot upplever situationen på två diametralt olika sätt. Om minoriteten uppgår till 30 procent eller mer är man i regel tillfreds med den språkliga servicen. Om däremot minoritetens andel är mindre än 25 procent, även om den i absoluta tal kan vara stor, såsom 35.000 i Helsingfors och 20.000 i Esbo kan man inte ta för givet att serviceutbudet på svenska är ens tillfredsställande.

Den demografiska strukturen i tvåspråkiga kommuner är alltså inte oviktig. Nya kommun- och servicestrukturer får därför direkta konsekvenser för möjligheterna att få och att ge svensk service.

Det är därför naturligt att man allt oftare efterlyser svenska sÄrlösningar eller strukturer som på sikt garanterar en fungerande tvåspråkighet, på vardera språkgruppens villkor.

Den sektor som oftast lyfts fram är sjuk- och hälsovården. Här handlar det om behov som finns i alla åldrar och generationer. Det handlar om att förstå och att förstås och naturligtvis om en trygghet i situationer som även utan språkliga aspekter kan te sig utmanande.

De sektorer där servicen fungerar bäst är de som baserar sig på språk; utbildning, bibliotekstjänster och barndagvård.

Två slutsatser kan man dra utgående från detta. För det första; **Språkplanering behövs i miljöer där den svenskspråkiga minoriteten i relativa tal är liten.** Det betyder att de tillbuds stående språkresurserna optimalt bör användas och att man regelbundet följer upp personalens språkkunskaper. Men det betyder även att efterfrågan synliggörs för att utbudet skall kunna tillfredställas.

Den andra slutsatsen är - och här kommer vi in på en fråga viktig för denna utredning – att **den på språklig grund baserade samhällsservicen är en trygghets- och trivsselfaktor för minoriteten.**

Utbildningssektorn fungerar i regel klanderfritt eftersom beslutsfattandet sker på målgruppens villkor. Man slipper kvotering och kompromisser och kan optimalt anpassa verksamheten till önskemål och behov. Denna strategi gäller inte enbart de svenskspråkiga lokala minoriteterna, utan även de finskspråkiga minoriteterna. Här gäller det även för de svenskdominerade kommunerna att tillmötesgå en ofta växande finskspråkig befolkning.

Det är uppenbart att man i en situation med en balanserad demografisk situation kan upprätthålla en balanserad tvåspråkighet, men det är viktigt att man i tid gör språkliga strategival, med tanke på en förändrad språkstruktur.

Kommunstrukturen har förändrats och processen fortgår. År 2008 fanns 43 tvåspråkiga kommuner i Finland, 21 hade finsk majoritet, 22 svensk majoritet. Därutöver fanns tre svenskspråkiga kommuner på fastlandet vid sidan av de 16 åländska kommunerna.

Våren 2010 är antalet enspråkigt svenska kommuner oförändrat, men antalet tvåspråkiga kommuner har reducerats till 31, varav 18 har finsk majoritet, 13 svensk majoritet. Fusionerna i Åboland, Västra Nyland och Östra Nyland har skapat tre nya tvåspråkiga storkommuner Väståboland, Raseborg och (Stor) Lovisa. Trots utredningar och diskussioner har ingen större sammanslagning skett i svenska Österbotten. En något större kommun skapas då Oravais går samman med Vörå-Maxmo i en kommun med det nygamla namnet Vörå från början av 2011.

Svenskspråkiga utgör idag 5,4 % av landets befolkning. Av de 290.392 svenskspråkiga bor 13,7 % (39.698) i 19 enspråkigt svenska kommuner, varav 16 kommuner är åländska, 33,2, % (96.616) bor i tvåspråkiga kommuner med svensk majoritet, 48,1 % (139.566) i kommuner med finsk majoritet och ytterligare 6,0 % (14.512) i enspråkigt finska kommuner.

Som målgrupper för svenskt bildningsarbete bör givetvis även den sistnämnda gruppen inkluderas, eftersom de ofta bor i s.k. kranskommuner och på språköar, där det finns förutsättningar för svenska kurser och aktiviteter.

En annan viktig målgrupp är de s.k. nyfinländarna, som oftast anammar ortens majoritetsspråk. I hela landet uppgår andelen med annat språk än finska och svenska till ca 4 procent, och i vissa kommuner upp till 10 procent. Speciellt i Österbotten, men även i andra regioner, utgör dessa en viktig målgrupp inte minst med tanke på integrationsprocessen. Här är såväl folkhögskolorna som medborgarinstituten viktiga aktörer.

Det är också viktigt att notera att språkgränsen idag är flytande. Även om man endast kan ha ett registrerat modersmål är många finländare i dag funktionellt tvåspråkiga, speciellt om man bor i tvåspråkiga kommuner med en balanserad tvåspråkighet. **För det fria bildningsarbetet i Svenskfinland bör det vara naturligt att orientera sig mot vardera språkgruppen.**

4. Fritt bildningsarbete i Svenskfinland – nuläget

Utbudet av institutioner som sysslar med fritt bildningsarbete på svenska i Finland är gott. Sammanlagt 29 medborgarinstitut och 16 folkhögskolor, 2 idrottsinstitut, 2 sommaruniversitet och 3 bildningsförbund fungerar på svenska. Detta betyder dock inte att utbudet av fritt bildningsarbete överallt skulle vara tillfredsställande eller att kvaliteten skulle vara god. Ett flertal enheter är tämligen små och det saknas resurser att möta behov hos en befolkning med allt högre grundutbildning och en större bredd av individuella livsstilar och moderna fritidsintressen. Det torde finnas en hel del att önska i form av kvalitetsuppföljning och -utveckling.

I en utredning om det fria bildningsarbetets struktur och serviceförmåga i Finland (Koulutuksen arviointikeskus) konstateras att den svenskspråkiga verksamheten inte nämnvärd skiljer sig från den finskspråkiga. Variationerna är lika stora i fråga om resurser och kursutbud. Öppna högskolekurser saknades år 2004 vid hälften av de svenskspråkiga instituten, men utbudet fanns vid de större instituten. En ökning av antalet deltids rektors- och lärartjänster tenderade dock att polarisera små och stora instituts verksamhetsförutsättningar.

Det som kännetecknade de svenskspråkiga folkhögskolorna, i motsats till de finskspråkiga, var däremot en kraftig expansion i början av 2000-talet. En förklaring till detta är, enligt rapporten, en klarare profilering och arbetsfördelning mellan de svenska folkhögskolorna.

4.1. Medborgarinstituten*) - en- och tvåspråkiga modeller

MAI-sektorn har under flera år kännetecknats av krympande ekonomiska anslag, även om undantag finns, och man kan förmoda att såväl kursutbud som deltagaravgifter varierar från kommun till kommun. Inom ramen för denna utredning har det inte varit möjligt att göra kommunvisa jämförelser. Men det skulle onekligen vara intressant att se hur stora variationerna är mellan kommunerna, i ett deltagarperspektiv.

Samtidigt är det värt att notera att medborgarinstitutskurser i regel är öppna kurser och deltagande kan ske oberoende av hemkommun. På så vis är sektorn demokratisk, eftersom tillgängligheten i princip är fri. De geografiska avstånden begränsar emellertid möjligheterna att utnyttja kursutbudet.

*) *Fotnot: Av rationalitetsskäl använder jag mig av begreppet **medborgarinstitut**, som även innefattar arbetarinstitut och vuxeninstitut. Den vedertagna förkortningen MAI står för medborgar- och arbetarinstitut.*

Förutom de åländska kommunerna finns idag 3 enspråkigt svenska och 31 tvåspråkiga kommuner. Andelen och antalet svenskspråkiga uppvisar stora variationer. Den relativa andelen varierar från 2,9 % (Vanda) till 92,6 % (Larsmo). I absoluta tal är variationerna lika stora, från 212 svenskspråkiga (Mörskom) till 35129 (Helsingfors).

Med en sådan variation i de tvåspråkiga kommunerna är det klart att även servicestrukturen varierar. Noterbart är dock att det sällan finns ett klart samband mellan språksituationen och medborgarinstitutens en- eller tvåspråkiga status, vilket framgår av följande tabell.

Tabell 1. Medborgarinstitutens språk i svensk- och tvåspråkiga kommuner.

KOMMUNENS SPRÅKFÖRHÅLLANDEN	MEDBORGARINSTITUTETS SPRÅK			TOTALT
	SVENSKA	TVÅSPRÅKIGT	FINSKA	
S - ENSPRÅKIG SVENSK KOMMUN (exkl. Åland)	2	1		3
SF – TVÅSPRÅKIG: SVENSK MAJORITET/ FINSK MINORITET	2	11		13
FS – TVÅSPRÅKIG: FINSK MAJORITET/ SVENSK MINORITET	8	9	1	18
TOTALT	12	21	1	34

Även de enspråkigt svenska kommunerna uppvisar olika lösningar. Larsmo ingår i Jakobstads svenska MI, Korsnäs är en del av formellt tvåspråkiga Malax-Korsnäs MI och Närpes har ett eget MI.

Jakobstad och Västaboland med svensk majoritet har enspråkigt svenska institut vid sidan av sina finskspråkiga systerinstitut. Övriga kommuner med svensk majoritet har successivt byggt upp en finskspråkig verksamhet för den växande andelen finskspråkiga inom ramen för sina tidigare enspråkigt svenska enheter.

I åtta kommuner finns svenska ”minoritetsinstitut”: Vasa, Åbo, Hangö, Helsingfors, Borgå samt Lovisa svenska MI för kommunerna Lovisa, Lappträsk och Pyttis. I övriga kommuner med svensk minoritet - Karleby, Kaskö, Lojo, Sjundeå, Kyrkslätt, Vanda, Grankulla, Esbo och Sibbo - har man tvåspråkiga institut, ibland som tämligen fristående svenska enheter eller sektioner.

Mera som kuriositet kan nämnas att tvåspråkiga Mörskom, med endast 212 svenskspråkiga, vilka dock utgör 10,5 % av befolkningen, är en del av det stora regioninstitutet Wellamo-opisto, med Lahtis som värdkommun.

Tabell 2. Svensk- och tvåspråkiga kommuner, antal och andel svenskspråkiga samt medborgarinstitut och deras språk. S = enspråkigt svensk kommun, SF = tvåspråkig kommun, med svensk majoritet, finsk minoritet, FS = tvåspråkig kommun med finsk majoritet, svensk minoritet

KOMMUN	SVENSKSPRÅKIGA		INSTITUT	SPRÅK
	ANTAL	%-ANDEL		
ÖSTERBOTTEN				
Karleby FS	6312	13,8	Karlebynejdens institut	tvåspr.
Kronoby SF	5594	83,2	Kronoby MI	tvåspr.
Larsmo S	4368	92,6	Jakobstads svenska MI	svenska
Jakobstad SF	11074	56,4	Jakobstads svenska MI	svenska
Pedersöre SF	9734	90,0	Pedersöre MI	tvåspr.
Nykarleby SF	6625	88,9	Nykarleby arbis	tvåspr.
Oravais SF	1746	79,1	Vörå-Maxmo och Oravais MI	tvåspr.
Vörå-Maxmo SF	3781	84,4	Vörå-Maxmo och Oravais MI	tvåspr.
Korsholm SF	12795	69,8	Korsholms vuxeninstitut	tvåspr.
Vasa FS	14602	24,7	Vasa svenska arbetarinstitut	svenska
Malax SF	4915	87,5	Malax-Korsnäs MI	tvåspr.
Korsnäs S	2010	89,8	Malax-Korsnäs MI	tvåspr.
Närpes S	8292	87,6	Närpes vuxeninstitut	svenska
Kaskö FS	407	28,2	Kaskö medborgarinstitut	tvåspr.
Kristinestad SF	4085	56,3	Kristinestads medborgarinstitut	tvåspr.
ÅBOLAND				
Åbo FS	9249	5,3	Åbo svenska arbetarinstitut	svenska
Västaboland SF	8890	57,4	Västabolands medborgarinstitut	svenska
Kimitoön SF	5174	70,9	Kimitoöns vuxeninstitut	tvåspr.
VÄSTRA NYLAND				
Hangö FS	4168	43,4	Hangö svenska medborgarinstitut	svenska
Raseborg SF	19071	65,9	Raseborgs medborgarinstitut	tvåspr.
Lojo FS	1568	4,0	Hiiden opisto-Hiisi institutet	tvåspr.
Sjundeå FS	1886	31,3	Kyrksläotts medborgarinstitut	tvåspr.
Kyrkslätt FS	6629	18,2	Kyrksläotts medborgarinstitut	tvåspr.
Ingå SF	3132	55,8	Ingå medborgarinstitut	tvåspr.
HUVUDSTADSREGIONEN				
Helsingfors FS	35198	6,0	Helsingfors svenska arbetarinstitut	svenska
Esbo FS	20314	8,3	Esbo stads arbetarinstitut	tvåspr.
Vanda FS	5797	2,9	Vanda vuxenutbildningsinstitut	tvåspr.
Grankulla FS	3248	37,7	Grankulla medborgarinstitut	tvåspr.
ÖSTRA NYLAND				
Sibbo FS	6848	38,0	Sibbo medborgarinstitut	tvåspr.
Borgå FS	15211	31,3	Borgå medborgarinstitut	svenska
Lovisa FS	6681	43,0	Lovisa svenska medborgarinstitut	svenska
Lappträsk FS	955	32,6	Lovisa svenska medborgarinstitut	svenska
Mörskom FS	212	10,5	Wellamo-opisto	finska
Pyttis FS	481	9,0	Lovisa svenska medborgarinstitut	svenska
ÅLAND				
Mariehamn S	9687		Medborgarinstitutet i Mariehamn	svenska
Övriga Åland S	15341		Medborgarinstitutet i Mariehamn	svenska

De förändringar som har skett inom sektorn under senare tid från Karleby i norr till Lovisa i öster ges i följande sammandrag. Uppgifterna är i huvudsak hämtade ur en intern sammanställning om medborgarinstitutens nuläge och utvecklingsbehov som *Ulrica Taylor* gjort för Bildningsforum r.f.

I samband med att Ullava, Lochteå och Kelviå sedan 2009 är en del av Karleby stad ingår numera även Ullava och Lochteå i Karlebynejdens institut. Redan tidigare ingick Kelviå i samarbetet. Noteras kan att 100 svenskspråkiga i Ullava, Lochteå och Kelviå genom nya Stor-Karleby numera har rätt till kommunal service på sitt modersmål.

I Kronoby sköter Kronoby folkhögskola MI-verksamheten för kommunens räkning, genom ett avtal och till ett fast pris. Folkhögskolan upprätthålls av en samkommun bestående av Kronoby, Karleby, Jakobstad, Pedersöre och Larsmo, dit även Nordiska konstskolan i Karleby hör.

Sedan 1.1.2009 har man i Kristinestad bildat en bildnings- och fritidscentral, dit medborgarinstitutet, biblioteks-, kultur- och museiväsendet samt ungdoms- och fritidsnämnden hör. MI-rektorn är chef för Bildnings- och fritidscentralen och föredragande i den nya nämnden.

De interna strukturerna vid Arbis i Åbo har genomgått omfattande förändringar vad gäller förvaltningsrutiner, studielokaler, personalstruktur och anmälningssystem. Huruvida Arbis i framtiden skall vara självständigt eller ingå i stadens finska institut eller samarbete eller samgå med svenska aktörer i Åboland har varit föremål för intensiva diskussioner.

I samband med skapandet av Väståbolands stad slogs Skärgårdshavets MI samman med Pargas-Nagu MI. Redan 2008 gick man in för en gemensam rektor för att underlätta samgången.

Dragsfjärds arbetarinstitut och Kimitobygdens MI gick samman till Kimitoöns vuxeninstitut i och med att den nya kommunen på Kimitoön bildades 1.1.2009.

Sedan år 2005 ingår konstskolan administrativt med Kyrksläotts MI, som även verkar i Sjundeå.

Sibbo svenska MI och Sipoon suomalainen kansalaisopisto sammanslogs 1.8.1999 till ett gemensamt tvåspråkigt institut.

Redan före bildandet av storkommunen Lovisa hade man i de tvåspråkiga kommunerna inom området samarbetet inom Lovisa svenska MI.

De viktigaste strukturförändringarna har således skett som en anpassning till en förändrad kommunstruktur. Påfallande ofta påpekar många institut hur ekonomiska nedskärningar i kommunerna kraftigt begränsat rörelseutrymmet och möjligheterna att förverkliga medborgarnas önskemål och institutens strategier och målsättningar. Många lever med ”ständiga uppmaningar att spara”. Ett minskat kursutbud har präglat sektorn, även om undantag finns.

Det samarbete och de nätverk som omger medborgarinstituten är omfattande. Man samarbetar på många olika plan, mellan rektorerna, över språkgränsen, med olika skolstadier, med universitet, studiecentraler och organisationer. Kreativiteten är det inget fel på. Hur kvalitativt hållbara de mer eller mindre storstilade projekten är i praktiken varierar säkert enormt. I ekonomiskt kärva tider är det dock många som påpekar att samarbete och koordinering är enda möjligheten att uppnå en kvalitet, som ofta förutsätter en viss kvantitet.

De gemensamma mål inom den fria bildningen som betonas av företrädarna för de svenska medborgarinstituten är **tillgänglighet, kvalitet och livslångt lärande**.

Tillgängligheten är viktig. Jag har försökt att utgående från medborgarinstitutens egna hemsidor, kursprogram och verksamhetsberättelser räkna ihop hur många verksamhetsställen MI-verksamhet bedrivs på ute i bygderna. Det är omöjligt att göra en fullständig kartläggning, men jag har i alla fall räknat ihop till drygt **1500 verksamhetsställen**. Denna verksamhet är kärnan i medborgarsamhället, definitivt nära medborgarna. Kurserna kommer nästan hem till deltagarna!

Denna närhetsprincip gäller även studiecentralerna, vilka samarbetar med lokala föreningar. Speciell fokus har lagts på landsbygdsutveckling genom *Svensk Byaservice*.

Inom ramen för den årliga opinionsmätningen *Barometern* gjordes hösten 2006 en inventering av alla utannonserade föreningsaktiviteter (tidningar, hemsidor, uppgifter från centralorganisationer etc) under två veckor i oktober. Även "föreningsliknande" aktiviteter vid medborgarinstituten togs med, alltså aktiviteter som snarare är expressiva än instrumentella till sin karaktär. Skulle även direkta inlärningskurser ha tagits med hade utbudet förmodligen fördubblats. I inventeringen inkluderades även kyrkliga och frikyrkliga aktiviteter. Vi kom då upp till närmare 3200 enskilda aktiviteter under en tvåveckorsperiod, alltså ca 1600 aktiviteter per vecka. Skulle alla lärokurser inom den fria bildningen ha tagits med skulle antalet kollektiva aktiviteter ha fördubblats.

Regionalt sett var spridningen jämn, trots att vi förmodligen missade en hel del aktiviteter i huvudstadsregionen som inte syns i Hbl eller i Luckans annonsering. Många har egna interna informationskanaler. Vidare kunde vi notera att aktiviteten var god i alla befolkningsgrupper, oberoende av kön, ålder, utbildning och bostadsort. Det var inte så att det är ett fåtal entusiaster som bär upp de kollektiva aktiviteterna, medan majoriteten är passiv.

Föreningslivet liksom den fria bildningen karaktäriseras av ett brett medborgar-engagemang.

Tabell 3. "Fria" aktiviteter i Svenskfinland veckorna 41 och 42/2006. (*Barometern* 2006)

AKTIVITETER I SVENSKFINLAND v 41/42 2006	
Föreningar	1057
MBI-kurser av "föreningskaraktär"	1378
Lutherska församlingar	506
Frikyrkoförsamlingar	336
TOTALT	3177

4.2. Folkhögskolorna – seglivade tack vare flexibilitet

Hos oss vore det säkert av nöden, att mycket snart någonting på allvar gjordes för säkerställandet av folkhögskolans framtid.... I går hade folkhögskolan mycket att ge vår ungdom. I dag har folkhögskolan ännu mera att ge vår ungdom. I morgon, ja, vart går ungdomens väg i morgon utan folkhögskolan?
P.R. Fredriksson, Österbottens årsbok 1961-1962.

Folkhögskolornas framtid har med jämna mellanrum ifrågasatts. Man har undrat om det alls finns behov av dessa tämligen fria utbildningsformer, när gymnasieebenågenheten ökat och när andra stadiets utbildning och yrkeshögskolorna direkt tävlar om elever. Att därtill förutsätta internat har ibland ansetts föråldrat. Lustigkurrar har föreslagit att det obligatoriska *internatet* i dagens it-samhälle egentligen borde ersättas med *internet*. Men folkhögskolorna har, precis som den tidvis dödsdömda papperstidningen, överlevt. Orsaken till detta står givetvis att söka i den specialisering och det nischade utbud man försökt skapa genom att ge folkhögskolorna olika profiler. Rörelsefolkhögskolorna, i Svenskfinland de sex kristliga, har även de kunnat anpassa sig till nya utmaningar, även utanför de religiösa rörelsernas egna intressesfärer. De större "grundtvigska" folkhögskolorna ofta med kommuner som ägare har tack vare ett mångsidigt utbud klarat sig väl i konkurrensen, medan flera av de mindre skolorna haft svårt att hitta en profil som ger skolan kontinuitet och en tryggad framtid. En del folkhögskolor har orienterat sig mot en mera yrkesutbildande roll, medan andra starkt profilerat sig inom den fria bildningen.

I Svenskfinland finns i dagsläget 16 folkhögskolor, vilket utgör hela 18 procent av folkhögskolenätet i Finland. Med beaktande av att finlandssvenskarna utgör 5,5, procent av landets befolkning är således folkhögskolenätet väl utbyggt och kan te sig överdimensionerat. Den geografiska spridningen är god, 7 finns i Österbotten, 2 i Åboland, 6 i Nyland och en på Åland.

En förklaring till folkhögskoletätheten är att ägarstrukturer och profiler uppvisar en stor variation, varför sammanslagningar inte varit varken önskvärda eller nödvändiga.

Trots att de svenskspråkiga folkhögskolorna är relativt små är deras sammanlagda verksamhet beräknat i antalet statsberättigade studerandeveckor till sin omfattning klart större än den svenskspråkiga befolkningens andel i Finland skulle förutsätta. Såväl 2008 som 2009 uppgick antalet studerandeveckor inom fri bildning inom de svenska enheterna till ca 45000, vilket utgör nästan 16 procent av samtliga finländska folkhögskolor.

De svenskspråkiga folkhögskolornas verksamhet har överlag kraftigt expanderat, i motsats till de övriga folkhögskolorna i vårt land (se bilaga 1). En central orsak sägs vara att en tydligare profilering och ansvars- och arbetsfördelning bland de svenskspråkiga folkhögskolorna. En genomgång av de långa studielinjerna vid de svenskspråkiga folkhögskolorna ger en tydlig indikation på en profilering och ansvarsfördelning såväl regionalt som inom Svenskfinland i sin helhet (bilaga 2).

Noterbart när det gäller de svenskspråkiga folkhögskolorna är att de som målgrupp inte endast har den svenskspråkiga befolkningen, utan målgruppen för verksamheten är finskspråkiga som ges möjlighet att lära sig svenska, vid sidan av andra färdigheter. Nyfinländare, flyktingar och invandrare är numera även en viktig målgrupp för de finlandssvenska folkhögskolorna och utgör därför viktiga resurser för integrationen av invandrare.

De finlandssvenska folkhögskolorna stod år 2009 för 4459 studerandeveckor för integrering av invandrare, vilket utgör 14,4 procent i hela landet. Andelen är mindre mätt i antalet studerande, 174 av 2480 eller 7 procent. De österbottniska folkhögskolorna i Vasa (EFÖ), Kronoby, Nykarleby och Närpes samt Borgå folkakademi har satsat på denna målgrupp.

Tabell 4. Folkhögskolor i Svenskfinland och omfattningen av fritt bildningsarbete.

FINLANDSSVENSKA FOLKHÖGSKOLOR 2010	HUVUDMAN	FRITT BILDNINGS-ARBETE 2009
ALLMÄNNA		studerandeveckor (uppskattning)
Kronoby folkhögskola	Samkommun (Kronoby, Karleby, Jakobstad, Pedersöre, Larsmo)	6100
Norrvalla folkhögskola, Vörå	Folkhälsan Botnia Ab	3550
Svenska Österbottens folkhögskola/folkakademi, Yttermark	Närpes stad	2400
Västra Nylands folkhögskola, Karis	Samkommun (Raseborg, Hangö, Ingå, Sjundeå, Kyrklätt, Esbo, Grankulla, Vanda)	7337
Borgå folkakademi	Borgå folkakademi Ab	2583
Ålands folkhögskola, Finström	Ålands landsting	1844
KRISTLIGA		
Kristliga folkhögskolan i Nykarleby	Österbottens svenska kristliga folkhögskolesällskap r.f.	2370
Fria kristliga folkhögskolan, Vasa	Fria kristliga folkhögskolföreningen r.f.	2950
Houtskärs kyrkliga folkhögskola	Houtskärs kyrkliga folkhögskola r.f.	650
Evangeliska folkhögskolan i Österbotten, Vasa	Evangeliska folkhögskolans i Österbotten garantiförening r.f.	3477
Evangeliska folkhögskolan i Södra Finland, Hangö	Evangeliska folkhögskolans i Södra Finland garantiförening r.f.	1756
Lärkkulla-stiftelsens folkhögskola, Karis	Lärkkulla-stiftelsen	3898
AXXELL-GRUPPEN		
Östra Nylands folkhögskola, (Axxell, Kuggom)	Axxell Utbildning Ab	716
Finns folkhögskola (Axxell City, Axxell Finns)	Axxell Utbildning Ab	1711 310
Åbolands folkhögskola, (Axxell, Pargas)	Axxell Utbildning Ab	750
Lappfjärds folkhögskola	Axxell Utbildning Ab	2677

Sex av folkhögskolorna är s.k. rörelsefolkhögskolor, men kristet förtecken, fem med starka förankringar inom Borgå stift och dess väckelserörelser och en frikyrklig folkhögskola, förankrad i fyra finlandssvenska frikyrkosamfund.

Vid sidan av rörelsefolkhögskolorna kan de s.k. grundtvigska folkhögskolorna delas upp i två grupper, fyra kommunala och den landstingdrivna på Åland samt fyra tillhörande Axxellgruppen.

4.2.1. De kristliga folkhögskolorna

De evangeliska folkhögskolorna finns i Vasa och Hangö, Kristliga folkhögskolan i Nykarleby har förankring i Kyrkans Ungdom medan Lärkkulla folkakademi har den starkaste kopplingen till Borgå stift. Houtskärs kyrkliga folkhögskola, ”Skärgårdsfolkhögskolan” torde ha den mest självständiga profilen gentemot stiftet och väckelserörelserna.

Två av de kristliga folkhögskolorna är djupt förankrade i Svenska Lutherska Evangelieföreningen, **de evangeliska folkhögskolorna i Vasa och Hangö**. Den evangeliska folkhögskolan i Österbotten (då med hela Svenskfinland som verksamhetsområde) inledde sin verksamhet hösten 1926. Sedan 1947 finns systerskolan i Hangö. Hangöskolan är volymmässigt den mindre av de två, med 1570 studieveckor år 2009, då Vasaskolan presterade dubbelt fler studieveckor.

Inom ramen för den s.k. KEHO-processen har dessa två folkhögskolor tillsammans med de övriga evangeliska folkhögskolorna i Finland bildat en gemensam intresseförening Avainopistot ry.

Även ett nätverk för samtliga finlandssvenska kyrkliga folkhögskolor inom Borgå stift med syfte att fördjupa skolornas samarbete från utgående från den gemensamma värdegrunden och det svenska språket har skapats.

Huvudmannastrukturen förändras även tämligen radikalt, då de båda folkhögskolorna 7.10.2009 antecknade ett intentionsavtal om samgång. Genom en enda huvudman, Evangeliska folkhögskolornas i Svenskfinland garantiförening rf slår man samman sina resurser till en folkhögskola med två campus, ett i Vasa och ett i Hangö.

Hangöenheten har förnyat den traditionella väv- och handarbetslinjen för i första hand i Hangö bosatta pensionärer och arbetslösa. Vasaenheten har länge profilerat sig med en invandrarlinje, vilken haft studerande från upp till 30 olika nationer och varit en viktig institution för integrering av s.k. nyfinländare.

Kristliga folkhögskolan i Nykarleby har verkat sedan 1920 och upprätthålls av Österbottens svenska kristliga folkhögskolesällskap r.f. Det fria bildningsarbetet uppgår till ca 2700 studerandeveckor och utgör drygt hälften av skolans totala verksamhet. Skolan ser som en särskilt utbildningsuppgift att ge utbildning åt invandrare som förbereder den grundläggande yrkesutbildningen.

Lärkkulla-stiftelsens folkakademi i Karis är stiftsgård för Borgå stift, vilket gör att man arrangerar nästan all fortbildning för anställda och förtroendevalda inom stiftet i form av kurser, seminarier, konferenser och retreatar. Samarbetet med domkapitlet vid Borgå stift spelar därför en central roll. Längre studieprogram erbjuds inom ramen för språkprogram för fortsättningsstudier och yrkesliv samt ett musikprogram på ett eller två år. Inom kyrkomusikutbildningen samarbetar man med Yrkeshögskolan Novia. Inom ramen för ett intentionsavtal med grannen VNF skall man satsa bl.a. på ett ökat kursutbud för inflyttare och s.k. nyfinländare.

Houtskärs kyrkliga folkhögskola är den minsta finlandssvenska folkhögskolan. Även om skolan är liten har den som Skärgårdsfolkhögskola spelat en viktig roll för den fria bildningen i Åboland. Enheten är liten, men verksamheten har tryggats långt tack vare lokala talkoinsatser. Samarbete och t.o.m. samgång med Åbolands folkhögskola har diskuterats, men man har inte funnit tillräckliga synergieffekter för att förverkliga planerna. Det uttryckligen kristna kursutbudet har gett vika för en mera skärgårdsspecifik profil, men den kristna förankringen torde förstärkas genom det avtal som uppgjorts av de kristliga folkhögskolorna inom Borgå stift.

När Skärgårdshavets medborgarinstitut inrättades 1995 hade man långt gående planer på att införliva folkhögskolan. Den fria bildningen var dock integrerad genom att medborgarinstitutet köpte rektors- och kanslitjänster av folkhögskolan och undervisningen i Houtskär skedde i folkhögskolans utrymmen. Efter att Väståbolands stad såg dagens ljus placerades det nya medborgarinstitutet på nytt i kommunens utrymmen.

Houtskärs kyrkliga folkhögskolas verksamhetskoncept bygger på småskalig utbildning för det lilla samhället men med en verksamhetsprofil som naturligt fokuserar på skärgården, inte minst på Skärgårdshavets nationalpark. Genom samarbete med Forststyrelsen och lokala aktörer axlar folkhögskolan en viktig roll i sin specifika miljö.

Fria kristliga folkhögskolan (FKF) upprätthålls av de fyra frikyrkorörelserna, Baptistmissionen, Metodistkyrkan, Missionsförbundet och Pingströrelsen. Skolan har en fast förankring i dessa rörelser inte minst inom musikundervisningen, men även för ledarutbildningen för frikyrkorna. Skolan har emellertid under senare år profilerat sig genom en gymnasielinje, en vårdlinje, en individuell mix-linje och en specialiseringslinje i japanologi, genom ett unikt samarbete med Stockholms universitet.

Elevtillströmningen har varit stabil. Som kortkursarrangör och medarrangör i frikyrkornas konferenser och evenemang har folkhögskolan en viktig förenande roll.

4.2.2. De kommunala folkhögskolorna

Borgå folkakademi (Akan) bildades år 2005 som ett resultat av en sammanslagning av Svenska folkakademin och Borgå folkhögskola. Huvudman är ett kommunalt aktiebolag.

Målgrupper för den fria bildningen inom Akan är invandrare, vuxna i kortkursverksamhet, arbetslösa eller personer som befinner sig i en förändrad situation i arbetslivet, unga vuxna, unga i åldern 15-17 som behöver stöd och utländska ungdomar som vill studera språk.

En aktivare rekrytering av studerande behövs och man har noterat att efterfrågan på kortkurser ökar på bekostnad av de långa linjerna.

Det finns planer på att grunda ett regionalt finlandssvenskt centrum för språk, litteratur och kultur "Litteraturhuset" samt för att stärka den regionala identiteten. Vidare finns planer på ett intensivare samarbete med den övriga fria bildningen speciellt i Östra Nyland, den tredje sektorn, arbets- och näringsbyråerna, invandrarbyrån samt att intensifiera de internationella kontakterna.

Den fria bildningens andel av folkhögskolans verksamhet är 65 procent, den övriga delen består av grundläggande utbildning.

Efterfrågan på korta kurser ökat på bekostnad av de långa linjerna. Intresse för kurser i alternativa vårdformer och hållbar utveckling har ökat liksom även efterfrågan på kurser i svenska för invandrare, liksom även den ryska verksamheten i samarbete med universitetet i S:t Petersburg. En ny målgrupp är arbetslösa.

Västra Nylands folkhögskola ägs av åtta kommuner, med totalt 32 andelar fördelade enligt följande: Raseborg (18), Hangö (3), Ingå (3), Sjundeå (1), Kyrkslätt (4), Grankulla (1), Esbo (1) och Vanda (1). Skolan upprätthålls av en samkommun vars enda uppgift är att upprätthålla skolan.

Västra Nylands folkhögskola uppnår idag ca 7800 studerandeveckor/läsår. Skolan driver nästan enbart fri bildningsverksamhet (98 %) och en grundläggande tionde klass (2 %).

Samkommunen anser att Västra Nylands folkhögskola i framtiden bäst tjänar både regionens och de finlandssvenska utvecklingssyftena genom att kvarstå som en samkommun med en bred regional förankring. Samkommunen utgör i sig ett regionalt samarbetsnätverk inom den offentliga sektorn, speciellt inom utbildningssektorn och den tredje sektorn.

Samarbetet är omfattande, bl.a. med Axxell Utbildning Ab och Lärkkulla. Ett initiativ har tagits till ett utökat samarbete med Raseborgs medborgarinstitut.

Närpes vuxeninstitut omfattar sedan 1.8.2009 såväl Närpes medborgarinstitut som **Svenska Österbottens folkakademi**. Ett avtal med Axxell Utbildning Ab, huvudman för Lappfjärds folkhögskola gick ut 31.7. 2010. Mellan 2001 och 2007 hade Ab Svenska folkhögskolan/Sfv huvudmannaskapet, men man avslutade verksamheten bl.a. på grund av att elevantalet minskade vid skolan.

Folkhögskolan har under året en linje med heltidsstuderande inom den fria bildningen. Det resterande antalet studerandeveckor består av kortkurser som ordnas i egen regi. Genom ett köpavtal med Axxell har man haft yrkesutbildning för ungdoms- och fritidsinstruktörer. Därutöver har man ansvarat för tilläggsutbildningen (åk 10) inom Närpes stad.

Man konstaterar att nya utbildningslinjer måste ligga i fokus under de kommande åren för att folkhögskolan skall ta tillbaka sin folkbildande roll. Folkbildningslinjer för ungdomar, arbetslösa och konst- och kulturintresserade är skolans planerade profil.

Kronoby folkhögskola har profilerat sig inom friluft-, hantverks-, estrad- och invandrapedagogik samt informationsteknik och konstundervisning. Nordiska konstskolan i Karleby ingår även i folkhögskolans verksamhet. Dessutom ansvarar man på basen av ett avtal med Kronoby kommun för verksamheten inom Kronoby medborgarinstitut. Samkommunen för Kronoby folkhögskola grundades år 1984 av Kronoby, Karleby, Jakobstad, Pedersöre och Larsmo kommuner.

Man vill gärna hålla fast vid den obundna kommunala ägarstrukturen och i fortsättningen betona det fria bildningsarbetet på svenska som den huvudsakliga verksamhetsformen, samtidigt som man efterstävar ett aktivt samarbete med medborgarinstitut och gymnasier i nejden.

Ett nytt namn på organisationen anser man i framtiden vara befogat, inte minst med tanke på en ny uppgiftsbeskrivning. Jag återkommer till samarbetet inom ”Norra ligan”.

4.2.3. ”Axxell” – viktig aktör i Svenskfinland

Fyra av Svenskfinlands sexton folkhögskolor finns under samma organisatoriska tak, Axxell Utbildning Ab, där Svenska folkskolans vänner är den viktigaste aktören.

Till Axxell Utbildning hör Ab Svenska folkhögskolan /Sfv med Finns folkhögskola i Esbo/ Cityfolkhögskolan i Helsingfors, Lappfjärds folkhögskola i Kristinestad och Kuggomskolan (tidigare Östra Nylands folkhögskola) i Pernå samt Åbolands folkhögskola i Väståboland.

Målsättningen är att koordinera verksamheten så att Axxell blir en folkhögskola med tillstånd att verka på flera orter, något som tar till vara volymen, men ändå garanterar en lokal och regional närvaro.

Folkhögskolan Axxell betraktar Svenskfinland som en region och ser sig därför som en riksomfattande folkhögskola som betjänar finlandssvenskarna, oberoende av bosättningsort.

Man förklarar sig dessutom beredd att intensifiera samarbetet med Västra Nylands folkhögskola och t.o.m. fungera som huvudman för denna. Ett gemensamt utvecklingsarbete med VNF kring folkhögskoleverksamhetens kvalitet och mångsidighet pågår.

Även en plan för samarbete med Esbo arbetarinstitutets svenska avdelning har uppgjorts inom en arbetsgrupp som tillsatts av stadsdirektör *Aulis Pitkälä*.

Kuggomskolan/Östra Nylands folkhögskola har idag mindre än 50 % av skolans verksamhet inom fritt bildningsarbete, eller 714 studerandeveckor, men inom ramen för det upprättartillstånd man förväntar sig kommer även fritt bildningsarbete vid Kuggomenheten att dra nytta av den volym den nya folkhögskolan totalt kan uppvisa. Grundläggande yrkesutbildning på II stadiet (hantverk) kommer dock att förbli kärnan vid Kuggomenheten inom Axxell Utbildning Ab.

Även vid Åbolands folkhögskola har volymen för det fria bildningsarbetet drastiskt minskat under de senare åren och är nu 650 studerandeveckor. Inom yrkesutbildningen satsar man målmedvetet på turism. Ett samarbete har även inletts med Svenska pensionärsförbundet för att möta pensionärernas förmodade ökade bildningsbehov.

Axxell Utbildning Ab skulle enligt planerna prestera ca 6500 studerandeveckor fritt bildningsarbete inom ramen för folkhögskolan Axxell. Vilken profil, kontinuitet och regionala förankring det fria bildningsarbetet kommer att ha inom de olika enheterna är tämligen öppet.

4.2.4. Folkhögskolorna och deras profiler

En genomgång av Folkhögskolföreningens katalog över folkhögskolornas kursutbud för inkommande läsår, 2010-2011 ger en god bild av vad de finlandssvenska folkhögskolorna erbjuder och vilka profiler man har (bilaga 2). Kriterierna för hur olika kurser marknadsförs och kategoriseras varierar naturligtvis från folkhögskola till folkhögskola.

Det man kan notera om man jämför utbudet på svenska och finska är att de finlandssvenska folkhögskolorna ligger väl framme när det gäller ämnen som berör kultur och media (t.ex. musik, teater, skrivande, foto, video) samt kurser för invandrare. Detta är nischer som förefaller ”typiskt finlandssvenska”. Noterbart är att det finns ytterst få kursprogram som tangerar teologi och livsåskådning, något man kunde förvänta sig att ha en större tyngd med sex uttalat kristliga folkhögskolor.

4.3. Idrottsutbildningscentra = Idrottsinstituten

Norrvala folkhögskola i Vörå är idag såväl folkhögskola som idrottsinstitut. Skolan drivs av Folkhälsan Botnia Ab och dess huvudsakliga inriktning är på idrott, motion och fria studier, med två långa studielinjer, en för grundexamen i idrott och en för yrkesexamen för massörer. Man kan även avlägga kombiexamen, idrottsledare och student, genom skolans samarbete med Vörå samgymnasium/idrottsgymnasium.

Solvalla idrottsinstitut i Esbo utbildar idrottsledare (grundexamen i idrott, 3 år) samt anordnar tilläggsutbildning inom äventyrs- och friluftspedagogik. Därtill ordnas olika kortare fortbildningskurser inom idrott, hälsa och motion. Inom ramen för fri bildningsverksamhet arrangeras även kortare temadagar och kurser om arbetshälsoförmåga. Solvalla idrottsinstitut grundades 1938 och kärnverksamheten utgörs av idrottsinstitutet samt sommartid barn- och ungdomsläger. Solvalla idrottsinstitut flyttar vid årsskiftet in i nya utrymmen, med bland annat en ny idrottshall för till exempel bollspel och dans.

Norrvala och Solvalla

De två idrottsinstitutet, Solvalla och Norrvala har haft olika huvudmän, men i april 2010 bildades Folkhälsan Utbildning Ab som ett dotterbolag till Samfundet Folkhälsan r.f. som samlar idrottsverksamhet, utbildning på andra stadiet och vuxenutbildning under samma tak. Enheterna är Norrvala folkhögskola, Norrvala idrottsinstitut och Solvalla idrottsinstitut.

Verksamhetsåret 2011 blir det första året under gemensamt tak, men redan hösten 2010 har idrottsinstitutet samma läroplan.

Målsättningen är att det nya bolaget skall producera utbildningstjänster på svenska som också stöder den svenskspråkiga idrottsrörelsen. Man strävar till att utveckla utbildningens samtliga linjer i båda regionerna, Solvalla i Esbo och Norrvala i Vörå-Maxmo.

Organisationen kommer att bestå av fyra enheter: utbildningsenheterna Norrvala folkhögskola och Solvalla, ekonomi & administration samt idrottsenheten (idrottsinstitutet, regionalt och nationellt).

Folkhögskoleenheten Norrvala kommer således att bestå som autonom men integrerad del av Folkhälsan Utbildning Ab. Samarbetet med Vörå idrottsgymnasium och Vasa idrottsakademi kommer att intensifieras.

4.4. Studieförbunden

Svenska studiecentralen är den enda riksomfattande svenska studiecentralen för fritt bildningsarbete i Finland. I hela landet finns 11 studiecentraler. På Åland verkar Ålands bildningsförbund och Arbetarnas bildningsförbund, vilken även har svensk verksamhet i Vasa och Raseborg.

Studiecentralernas verksamhet är långt decentraliserade, kurserna anordnas där människorna finns, i föreningar, i lokaler och även hemma hos deltagarna. I studiecentralernas utbildningar i vårt land deltar årligen över 220 000 personer. Under åren 2006 -2008 hade Svenska studieförbundet på årsbasis mellan 16.000 och 18.500 deltagare och drygt 11.000 kurstimmar på årsbasis. Andelen kurstimmar är ca 4,2, procent av totalutbudet i landet inom sektorn, men ca 8 procent av antalet deltagare. På svenskt håll har man således färre kurser, men i genomsnitt fler deltagare.

Svenska studiecentralen (SSC) har enligt en år 2009 reviderad verksamhetsidé som uppgift att befrämja välbefinnande, delaktighet och samhällsansvar med folkbildningens medel. SSC är det finlandssvenska civil- och lokalsamhällets allmänna intressebevakare. SSC initierar nya projekt, erbjuder flexibla lärmiljöer och utvecklar tvärsektoriella och mångprofessionella kompetensnätverk.

SSC har inte en klart uttalad målgrupp, förutom allmänt finlandssvenska organisationer och finlandssvenskarna som språkgrupp. Man upplever att SSC är en heterogen organisation med olika verksamhetsområden och olika subgrupper. Centralorganisationer, regionala aktörer och lokala föreningar har alla olika behov, liksom målgruppen ungdomar och föreningsaktiva. Andra målgrupper och samarbetspartners är utbildningsinstitutioner, myndigheter, arbetssökande och studerande samt företag.

I en SWOT-analys man nyligen gjort inom SSC kom man fram till följande.

1. *Styrkorna* är bredden och närheten till målgruppen, stort nätverk i hela Svenskfinland.
2. *Till svagheter* hör att man inte alltid når målgrupperna och att uppföljningen ofta är bristfällig. Bidragen är i regel små, men byråkratin stor, resurserna trots allt små fastän de geografiska avstånden kan vara stora.
3. *Hoten* utgörs av nedskärningar, icke permanent finansiering, minskad målgrupp och minskat medborgarinflytande.
4. *Möjligheterna* ser man dock i en potential att bredda och fördjupa samarbete med samarbetspartners och i rollen som en viktig finlandssvensk intressebevakare. Man tror dock att den tredje sektorn kommer att få en större roll i framtiden, såvida man lyckas fånga upp trenderna.

Inom ramen för denna utredning har inte studieförbundens framtida roll analyserats. Det torde inte finnas behov av strukturella förändringar på finlandssvenskt håll. Studieförbunden har en oslagbar närhet till förenings- och organisationsfältet och svarar snabbt och flexibelt mot de behov som uppkommer.

4.5. Den fria bildningens framsyn i Svenskfinland

Bildningsforum arrangerade år 2009 regionala rådslag kring behovet av fri bildning i olika delar av Svenskfinland. Man inbjöd ett tjugotal aktiva människor per region för att bl.a. med hjälp av SWOT-analyser fokusera kring regionala utmaningar och styrkor och den fria bildningens möjligheter. Resultatet har sammanställts i en liten rapport, ur vilken jag sammanställt resultatet i form av en tabell, väl medveten om att de regionala profilerna är något subjektiva, generaliserande och naturligtvis inte uttömmande.

Sammanlagt ger dock tabellen en god överblick av vilka styrkor och svagheter, samt vilka hot och möjligheter man upplever att finns inom den fria bildningen i Svenskfinland. Rådslagen hölls på 8 orter, med representanter från den omgivande regionen.

Tabell 5. Den fria bildningens framsyn i Svenskfinland 2009 (Bildningsforum r.f. 2009)

	STYRKOR	SVAGHETER	MÖJLIGHETER	HOT
Borgå Östra Nyland	tvåspråkigheten, språklig balans	ekonomin	det ryska inflytandet	åldersstrukturen
Helsingfors Huvudstadsregionen	kulturutbudet, svenska rum	utanförskap pga minoritetssituationen	behov av dynamiska nätverk, kontaktnät	tvåspråkiga lösningar
Karis Västra Nyland	många utbildningsenheter	konkurrens, ekonomin	samarbete mellan utbildningsenheterna	lagstiftningen
Åbo Åboland	bra kontaktnät, sammanhållning	svårt få med nya människor, spec. yngre	kontaktnät, distanskurser	Toppstyrt, brist på utrymmen
Mariehamn Åland	närhet till beslutsfattarna	politisk konkurrens	Inflyttningen	ekonomin
Närpes Syd-Österbotten	flexibilitet, närhet	brist på vidsynhet och tolerans, avundsjuka	nya nischer, invandrarna	ekonomin
Vasa Mellersta Österb.	välstånd region socialt och mentalt	otydliga strategier	nya strategier, näringslivssamarbete	revirtänkande, mindre attraktivitet
Jakobstad Norra Österbotten	närhet, talkoanda	kommunalpolitiska samarbetssvårigheter	datorn minskar avstånden	datorn isolerar, avfolkning

De viktigaste styrkorna inom det fria bildningsarbetet är utbudet, kontaktnätet och närheten till beslutsfattare och utbildningsenheter.

Bland svagheterna nämns svårigheter att samarbeta och ha en framförhållning, inte minst inom kommunalpolitiken. Ekonomin, minoritetssituationen samt rekryteringsproblem nämns även.

Möjligheter finns i ökat samarbete, i bättre kontaktnät och i invandringen.

Hoten är främst ekonomiska, men även demografiska. Tvåspråkiga sammanslutningar lyfts även fram som ett hot mot svenskan.

Mycket av det ovannämnda har direkt relevans för denna utredning och synpunkterna har beaktats i de modeller som jag presenterar.

5. Fritt bildningsarbete i Svenskfinland – hur det kunde se ut

5.1. Utgångspunkter

I min utredning har jag tagit fasta på de planer och målsättningar som kommit från myndigheterna, men även lyssnat in den diskussion och de stämningar som finns inom de berörda utbildningsenheterna i Svenskfinland. Någon fullständig genomgång av varje enhet har jag inte haft möjlighet att göra, men några allmänna utgångspunkter har jag beaktat inför de regionala utmaningarna och de förändringar jag förespråkar.

Medborgarinstituten har, enligt *Matts Granö* och *Björn Wallén* (2003), gått från att vara fria bildningsagenter till att bli kommunala serviceproducenter. Det betyder dock inte att det folkbildande kärnuppdraget skulle försvinna. Marknadstänkandet har dock, enligt samstämmiga forskare, marginaliserat det folkbildande uppdraget till förmån för mera marknadsanpassade uppdrag.

När man ser på det rikhaltiga utbudet av kurser inom medborgarinstituten förefaller det dock som om det skulle finnas en balans mellan olika typer av kurser. Vid en inventering som vi lät göra vid Institutet för finlandssvensk samhällsforskning vid Åbo Akademi hösten 2006 i samband med den årliga opinionsbarometern som inkluderade en aktivitets- och föreningskalender försökte vi ta med alla föreningsliknande aktiviteter vid medborgarinstituten, alltså körer, läsecirklar, pensionärsträffar o.s.v. och exkludera direkta inlärningskurser.

Vid inventeringen fann vi en god balans mellan instrumentella och expressiva aktiviteter, alltså ett utbud med direkt mål, såsom inläring på programmet och aktiviteter som i sig ger deltagarna tillfredsställelse och mening åt vardagen.

En omständighet det i detta sammanhang är viktigt att poängtera är att **medborgarinstitutens verksamhet är samhällets mest decentraliserade verksamhet**. Utbudet finns nära användarna.

När postkontor, butiker, bankkontor, bibliotek och skolor har stängts, närkollektivtrafiken inskränker sig till skolskjutsar är medborgarinstitutskurserna den enda samhällsservicen som erbjuds medborgarna i den egna byn. **Man kan med fog fråga sig om medborgarinstituten är närhetsprincipens sista bastion.**

Allt tal om större enheter, rationaliseringar och sammanslagningar drabbar glesbygd och skärgård hårdast. Men även i relativt stora närsamhällen upplever man centraliseringen som ett hot, oftast helt befogat. Detta är ett ofta använt argument mot samordning och sammanslagning. Den svagaste parten betalar ofta det högsta priset.

När man diskuterar samordning och strukturförändringar av den fria bildningen måste man därför i alla lägen hålla fast vid denna ytterst demokratiska princip; kursutbudet skall vara så nära deltagarna som möjligt. Tröskeln att delta skall vara så låg som möjligt.

Det är givet att specialkurser med få deltagare av praktiska skäl ordnas där största delen av deltagarna bor och att avstånd och tillgänglighet optimeras. Men alla de kollektiva aktiviteter som ordnas utanför tätorterna har en ytterst viktig social funktion och ger livskvalitet även i små närsamhällen. Det handlar, för att ta till en klyscha, om levande landsbygd. Mitt råd är därför att ta med dessa aspekter i all planering och i alla överenskommelser. Även i framtiden bör man optimera tillgången på kurser för alla kommuninvånare.

En annan minst lika viktig aspekt är språket. **Att skapa större administrativa enheter i ett tvåspråkigt samhälle utan att beakta minoritetens behov är förödande.** I dag talas allt oftare om domämförluster, när storskalighet i praktiken betyder att de lokala behoven inte beaktas på samma sätt som när serviceproducenterna finns nära och känner till konsumenternas behov.

En språklig minoritet är alltid utsatt för ett förändringstryck. Det tvåspråkiga samhället är sällan statiskt. Inflyttning och utflyttning, demografiska skillnader mellan språkgrupperna, kommunsammanslagning etc. leder till att den språkliga strukturen förändras och kräver specialarrangemang där man tidigare kunde ta för givet att språkstrukturen i sig ger en garanti.

Orter som Vanda, Esbo och under senare tid Pernå, Karleby och Kyrkslätt är bara några exempel, där **den språkliga strukturen på några generationer eller decennier har ändrat karaktär och möjligheterna att få all samhällsservice på svenska inte längre är någon självklarhet.**

De omfattande Språkbarometer-undersökningar som gjorts i samtliga tvåspråkiga kommuner i vårt land visade på två viktiga resultat.

Närmare **40.000 finskspråkiga** bor i kommuner där de utgör en lokal språklig minoritet. Många är relativt nyinflyttade, det är alltså ofta en ung minoritet. I regel är man nöjd med den språkliga servicen. Man ger relativt goda skolbetyg år den språkliga servicen inom olika sektorer av statlig och kommunal service. Men man är inte helt tillfreds med minoritetssituationen. Man upplever ofta att den svenska kulturen är stark och dominerande och inte självant öppnar sig mot en tvåspråkig kultur och en tvåspråkig umgängesform. Detta beror naturligtvis på att minoritetsställningen för dem är något helt nytt och ha en identitet som minoritet är minst saft utmanande.

De svenskspråkiga lokala minoriteterna utgör ofta en befolkning, vars rötter och traditioner på orten är av gammalt datum och en välintegrerad befolkningsgrupp som snarare slår vakt om en egen svensk infrastruktur, medan de finskspråkiga minoriteterna oftast är en växande grupp som vill bygga upp ett finskt nätverk av skolor och språkligt baserad samhällsservice.

Mitt utredningsarbete har visserligen pågått under våren 2010, men vid sidan av andra uppgifter, varför någon egentlig fördjupning inte varit möjlig. De finlandssvenska regionerna är tämligen olika till sin struktur och därför utmynnar rapporten i olika delförslag för olika regionen. Läsaren ombeds ta förslagen som diskussionsunderlag och idéer som om de förverkligas kräver närmare utredningar, inte minst med ekonomiska och politiska indikatorer.

5.2. Regionala analyser och förslag

5.2.1. Östra Nyland – förändrade strukturer

Tabell 6. Svensk befolkning i Östra Nyland 31.12.2009.

Svensk befolkning i Östra Nyland	antal	%
Sibbo	6848	38,0
Borgå	15211	31,3
Lovisa	6681	43,0
Lappträsk	955	32,6
Mörskom	212	10,5
Pyttis	481	9,0
Totalt	30388	

I Östra Nyland finns en stark folkbildartradition, den svenska föreningsverksamheten har varit riklig och bundit samman närmiljöerna och hela regionen. Ännu idag finns dessa strukturer kvar, men kan på sikt vittra sönder. Inte för att svenskarna numerärt blir färre, utan för att inflyttningen under de senaste decennierna varit markant. Även om det svenska inflytandet i de politiska beslutandeorganen fortfarande är starkt förändras situationen då majoritet blivit minoritet. Så gott som alla östnyländska kommuner har relativt snabbt fått en ny språklig struktur. Sibbo hade 1950 svensk majoritet på ca 80 procent, år 1970 var andelen ca 60 procent, i dag är den endast 36 procent. Samtidigt har folkmängden mer än fördubblats. Andra liknande exempel finns det gott om.

Även om läget just nu kan bedömas som tryggt och svenskspråkigas behov av service beaktas eftersom tjänstemannakåren och lokalpolitikerna är svenskspråkiga eller har en förståelse för de svenskspråkigas behov är det skäl att i tid skapa optimala strukturer som garanterar vardera språkgruppens framtida behov inom det fria bildningsarbetet, liksom även inom annan utbildning och övrigt kulturutbud.

I Östra Nyland finns fyra viktiga aktörer inom sektorn, medborgarinstituten i Sibbo, Borgå och Lovisanejden samt Borgå folkakademi eller Akan. Alla enheter är välskötta och har en stark lokal förankring och en till synes fungerande infrastruktur med goda kontakter till fältet.

Till sin språkliga struktur uppvisar de tre medborgarinstituten tre olika administrativa språkliga modeller. Just nu fungerar samtliga modeller väl, men vid byte av centrala ledare kan situationen snabbt förändras.

I **Sibbo** sammanslogs Sibbo svenska medborgarinstitut och Sipoon suomalainen kansalaisopisto till ett tvåspråkigt institut den 1 augusti 1999. Institutet är underställdt den likaledes tvåspråkiga fritidssektionen som är en del av Sibbo kommuns bildningsutskott.

När instituten slogs samman var andelen svenskspråkiga i Sibbo över 40 procent och en språklig balans kunde uppnås. Samtidigt uppnådde man temporärt avsedda ekonomiska inbesparingar. Med tanke på att den språkliga strukturen kraftigt förändrats och fortsättningsvis är utsatt för snabba förändringar och då det svenska skolnätet står inför ständiga förändringshot vore det ändamålsenligt att överväga en spjälkning av institutet i en svensk och en finsk sektion, eller två separata, men givetvis samarbetande institut.

Någon sådan diskussion har inte förts, eftersom behov och efterfrågan på den svenska sidan förefaller att vara i balans och då frågan onekligen språkpolitiskt är känslig.

I **Borgå** verkar två medborgarinstitut parallellt på språklig grund, Porvoon kansalaisopisto och Borgå medborgarinstitut. Det senare lyder under det svenska skolväsendet inom stadens bildningssektor med en egen direktion. De fem ledande principer man följer är; svensk service, frivillig utbildning främst för vuxna, kurser för många olika målgrupper, geografisk spridning, kurser i många byar, baserat på ortens behov samt samarbete vid planering och förverkligande av kurser.

Sparkraven har varit stora och antalet undervisningstimmar har minskat såväl 2009 som 2010. Det har länge funnits planer på att sammanslå de båda instituten i Borgå till ett tvåspråkigt medborgarinstitut. Som ett led i en omfattande organisationsreform har även medborgarinstitutets framtida förvaltning varit föremål för diskussioner. Ett annat förslag går ut på att slå ihop den svenska fria bildningen med yrkesskolan och gymnasiet.

Stadsfullmäktiges ordförande, riksdagsledamot *Mikaela Nylander* (SFP) har den 27 maj i år inlämnat en motion till stadsfullmäktige om en utredning om bildandet av en regional enhet för den fria bildningen på språklig grund.

I **Lovisanejden** har man en tredje struktur. Här verkar två institut sida vid sida, svenska Lovisa svenska medborgarinstitut och Valkon kansalaisopisto. Båda instituten grundades 1947.

Synergi har efterstävats, eftersom man sedan 2007 har en gemensam rektor för de två i övrigt självständiga instituten. Båda instituten ägs av Lovisa stad och har fungerat som regioninstitut med kurser även i grannkommunerna. Idag ingår de gamla primärkommunerna Liljendal, Pernå och Strömfors i Stor-Lovisa. De fortsättningsvis självständiga kommunerna Lappträsk och Pyttis hör även till verksamhetsområdet. Samtliga kommuner har representanter i direktionerna.

En utredning om en eventuell sammanslagning av de båda instituten gjordes i april-maj 2009 som svar på en fullmäktigemotion. Några beslut har inte fattats, men diskussionen pågår.

Östra Nylands folkhögskola, Kuggomskolan i Pernå, är också en viktig institution, som numera ingår i Axxell Utbildning Ab, men dess profil är snarare kopplad till yrkesutbildning inom hantverk än till den fria bildningen.

De tre östnyländska medborgarinstitutet och Borgå folkakademi samarbetar inom ramen för olika nätverk, främst inom ramen för Utbildningsunionen, vari ingår huvudmän och utbildare

inom Östra Nylands alla svenska läroanstalter på andra stadiet, vuxenutbildning och fri bildning. De tre instituten samarbetar även konkret med öppna universitetskurser på svenska.

Övriga samarbetsformer är regelbundna utvecklingsträffar och fortbildning för lärare och annan kurs- eller projektverksamhet.

I Sibbo skapade man 1999 ett tvåspråkigt institut av ekonomiska skäl, vilket språkpolitiskt i dag kan ses som tämligen kortsynt med tanke på att man kunde förvänta sig en stor finsk inflyttning. I dag är institutet språkligt balanserat, men framtida utmaningar finns. Det finns uppenbara fördelar med att dela upp verksamheten på språklig grund, även om det i dagens läge torde vara tämligen kontroversiellt.

I Borgå finns intressen för att slå ihop de svenska och finska medborgarinstituten. Den språkliga autonomi är dock att föredra, för såväl majoritet som minoritet.

Även i Lovisa diskuteras sammanslagningar, men de två instituten har tämligen olika profiler regionalt och med tanke på de svenska nätverken vore det en stor fördel att kunna skapa ett större gemensamt regionalt institut.

Akan kunde här utgöra en allokerande resurs med tanke på lärarresurser, lokaliteter, korta och längre kurser och öppna högskolekurser. I förlängningen skulle även gymnasierna ha ett nära samarbete med detta östnyländska lärocenter, med stark såväl lokal som regional profil.

Att det lokala kursutbudet garanteras bör man ta för givet.

Ett svenskt regionalt institut för den fria bildningen i Östra Nyland ser jag som den mest ändamålsenliga lösningen på sikt. Alla berörda enheter är i dag välskötta och möter den svenskspråkiga befolkningens utbildningsbehov. Man kan dock förmoda att minoritetssituationen för de svenskspråkiga i Östra Nyland kommer att bli tydligare med en finsk inflyttning och en konsolidering av svenska resurser skulle för överskådlig framtid skapa en stark resurs för svenska aktiviteter. Samtidigt kunde man givetvis eftersträva motsvarande lösningar på finskt håll.

5.2.2. Huvudstadsregionen – svenska oaser

Tabell 7. Svenskspråkiga i huvudstadsregionen och svensk arbetsverksamhet i regionen.

SVENSK VERKSAMHET	svensk befolkning	underv.tim.	kurser	studerande	kurslokaler
Helsingfors arbis	35198	22000	650	6500	10
Esbo arbis	20314	6400	281	2277	30
Vanda vuxenutbildningsinstitut	5797	667	34	408	10
Grankulla arbis	3248	350 +2100*)		1100	5
Totalt	64557	29419+2100*)	ca 1000	10285	55

*) tvåspråkiga kurser

I de mellannyländska städerna Helsingfors, Vanda, Esbo och Grankulla har vi fyra, till sin struktur tämligen olika medborgarinstitut. Samtliga erbjuder viktiga svenska mötesplatser för de geografiskt sett spridda finlandssvenskarna (drygt 64.000) och de tvåspråkiga i huvudstadsregionen.

Helsingfors Arbis har en omfattande verksamhet, med ca 650 kurser på årsbasis och 6500 inskrivna studerande. Antalet timmar på årsbasis har stigit stadigt även under de senaste åren till hela 22799 timmar i fjol. Målgruppen är inte liten, 35000 Helsingforssvenskar plus svenskspråkiga i grannkommuner samt finsk- och tvåspråkiga som vill förkovra sin svenska eller gärna går på svenskspråkiga kurser. Arbis leds av en egen politiskt sammansatt direktion.

De flesta kurser hålls i allaktivitetshuset på Dagmarsgatan, som allmänt betraktas som en svensk oas, men kurser erbjuds även i på fem adresser i Östra Helsingfors.

Att den svenska verksamheten drar visas av att Arbis hade 1171 deltagare från grannkommunerna, hela 16 procent av kursdeltagarna, varav 724 från Esbo och 256 från Vanda. Av kursdeltagarna 2009 hade hela 19,3 % finska som modersmål och 7,8 % med annat modersmål. Språkkurserna är här av stor betydelse.

Det är ett långt steg från gamla Helsinges landskommun till dagens **Vanda**. I ett nationellt perspektiv har Vanda ofta setts som det område där urbaniseringen gått snabbast. Den språkliga strukturomvandlingen har här medfört helt nya utmaningar för den svenskspråkiga Vandabon.

Den svenska medborgarinstitutsverksamheten bedrivs i det tvåspråkiga Vantaan aikuisopisto-Vanda vuxenutbildningsinstitut. Även om Vanda stad är tvåspråkig och i olika sammanhang gärna framhåller detta är dock den svenska demografiska basen tämligen smal för att svenskan skall synliggöras och höras. Endast 3,5 procent av Vandas befolkning är svenskspråkig och staden förblir tvåspråkig tack vare språklagens tillägg om ”minst 3000 personer”, trots att andelen procentuellt understiger den magiska 6 % - gränsen då en tvåspråkig kommun blir formellt enspråkig.

Den svenska verksamheten sköts av en deltidsanställd svensk utbildningschef. Den svenskspråkiga verksamheten bedrivs i Arbis huvudbyggnad i Dickursby och i tre skolor och två simhallar.

Endast 2 sidor i det i övrigt digra kursprogrammet på 72 sidor är på svenska. Det svenska utbudet utgör endast 2 % av institutets verksamhet. Av totalt 30.555 inskrivna deltagare i hela institutet deltog 408 i den svenska undervisningen. Invandrarutbildningen är mer än dubbelt större.

Det tvåspråkiga **Esbo arbetarinstitut** har en tämligen självständiga svensk enhet "Esbo arbis". Man kunde uppvisa ett ökat deltagarantal på över 500 år 2009 jämfört med året innan. Totala antalet kursdeltagare var nästan 4500. På grund av ekonomiska åtstramningar minskade dock enhetens kursutbud våren 2010.

Den svenska verksamheten utgör ca 10 procent av Esbo-institutets totala volym. Till den svenskspråkiga enhetens arbetsuppdrag hör även undervisning i svenska för finskspråkiga.

Strukturfrågorna har aktualiserats. Man har diskuterat olika modeller, såsom ett självständigt svenskt institut, ett regionalt institut i huvudstadsregionen eller att Axxell skulle ta över den svenska verksamheten. De tre modellerna har olika förespråkare och motståndare. Man är dock inom institutet relativt nöjd med samarbetet och stadens resurstilldelning anses vara rimlig. Den svenska enheten leds av kulturnämndens svenska sektion.

Esbo arbetarinstitut ser pensionärerna som en viktig målgrupp, men målmedvetna satsningar har gjorts för att attrahera barnfamiljer och unga Esbosvenskar. Styrkan i verksamheten är att man har knutpunkter där svenskspråkiga bor.

Grankulla har sedan 1970 ett självständigt tvåspråkigt medborgarinstitut, sedan verksamheten lösgjordes från Esbo. Man kan gott påstå att man i Grankulla har en odramatisk syn på tvåspråkigheten, den är en naturlig del av en "Grani-anda", med en betryggande andel svensk befolkning på en tredjedel. Medborgarinstitutet är underställt bildningsnämnden. Anmärkningsvärt i kursprogrammet är att de svenska och finska verksamheterna ofta går in i varandra och antalet tvåspråkiga kurser är stort. Inget annat institut uppvisar en lika hög grad av integrerad tvåspråkighet. Förändringar visavi strukturen, att skapa två institut eller att ingå i ett svenskt institut i huvudstadsregionen har avvisats av såväl tjänstemän som politiker och torde i dagens läge vara en tämligen avlägsen modell. Jag ser det därför som orealistiskt i dagens läge att utgå från att man vill ändra på ett koncept som fungerar väl på egna villkor. Om fem eller tio år kan situationen dock te sig annorlunda.

I huvudstadsregionen är situationen är utmanande för den fria bildningen. Arbis i Helsingfors har en stark position, men även här har diskussionen om sammanslagning med det finska institutet initierats från finskt politiskt håll.

De svenska enheterna i Vanda och Esbo skulle kunna skapa en tydligare profil i ett större resurstarkt svenskt gemensamt Huvudstadsregionens arbis, såvida den lokala förankringen och dialogen med målgruppen består.

Att städerna Helsingfors och Vanda står inför en samgång är tänkbart. Om så sker kunde den svenska verksamheten i Vanda på ett naturligt sätt kunna involveras med resursstarka Arbis. Oberoende av dessa samgångsplaner skulle de allt mer demografiskt trängda Vandasvenskarna få tillgång till Arbis utbud. I en intern utredning om en eventuell fusion av Helsingfors och Vanda fastslog arbetsgruppen *Vapaan sivistystyön alatyöryhmä* att ett stort finskspråkigt institut inte är aktuellt, eftersom kommunerna är så olika, liksom även befolkningsstrukturen.

Det finns ett institutionaliserat samarbete mellan de svenska arbis-enheterna i huvudstadsregionen genom den gemensamma anmälningssportalen *Ilmonet* (som även används av den finska verksamheten), en gemensam informationstidning om kursutbudet som distribueras med HBL, återkommande rektorsmöten, samordning av lärarauskultering och invandrarutbildning samt en timplärobank.

Det förefaller som om Esbosvenskarna gärna behåller sin egen profil gentemot Helsingfors. Axxell fria bildningsarbete och Esbo arbis har underhandlat om ett samarbete, med en speciell betoning på de nya utmaningar för det fria bildningsarbete som befolkningens åldersstruktur medför. Samarbete skulle ske endast inom Esboregionen, där Axxell har enheter i Finns, Överby och Gäddvik.

Att skapa ett gemensamt institut skulle garantera svensk kursverksamhet, administrerad och ledd av svenskspråkiga, i alla delar av huvudstadsregionen där svenskspråkiga finns, naturligtvis i nära anslutning till de svenska skolorna, om inte egna lokaliteter står att uppbringa. Resurserna kunde utnyttjas optimalt visavi planering, information, anmälningssportal, lärarresurser, lärarfortbildning, den pedagogiska personalens kompetens, kvalitetsevalueringsarbete och kommande utmaningar inom elektronisk elevfeedback, e-learning och IT-kunskaper.

Ur medborgarperspektiv är det önskvärt att samarbetet kunde intensifieras och eventuellt leda till ett regionalt svenskt medborgarinstitut, där målgruppen även kunde vara svenskspråkiga i finska kranskommuner.

Detta gränsöverskridande institut kunde vara en brobyggare och innovatör med tanke på andra sektorer. Svenskt gränsöverskridande samarbete skulle behövas i huvudstadsregionen, där man i framtiden konstruktivt borde planera och koordinera det svenska serviceutbudet även inom andra sektorer.

Mitt förslag är alltså att utreda möjligheterna att skapa ett stort gemensamt, självständigt svenskt medborgarinstitut av Helsingfors arbis, Vanda vuxenutbildningsinstituts svenska verksamhet samt Esbo arbis. Även Grankulla arbis bör ses som en potentiell samarbetspartner. Axxell fria bildningsarbete kunde utöver dessa enheter utgöra en resurs för hela regionen, med det kunnande, de kontaktnät, de lokaler och andra resurser som Axxell besitter i såväl Esbo som Helsingfors.

5.2.3. Västra Nyland – resursstarkt trots splittring

Tabell 8. Svensk befolkning i Västra Nyland 31.12.2009.

Svensk befolkning i Västra Nyland	antal	%
Raseborg	19071	65,9
Hangö	4168	43,4
Lojo	1568	4,0
Ingå	3132	55,8
Sjundeå	1886	31,3
Kyrkslätt	6629	18,2
Totalt	36454	

Västra Nyland är kommunerna från Kyrkslätt i öster till Hangö i väster. Att ge en allmän karaktäristik av denna region är svårt eftersom området politiskt, demografiskt och språkligt är tämligen splittrat, kanske genom att det inte finns någon given centralort. Runt ”Svenskfinlands huvudstad” Ekenäs (en del österbottningar tycker inte om epitetet!) har en stor tvåspråkig stad, Raseborg, skapats, inte helt utan födslovåndor. I övriga kommuner från Hangö till Kyrkslätt har tänkbara kommunfusioner och samarbetsoptioner diskuterats och ventilerats, utan att man kunnat enas om gemensamma vägval. Läget är därför tämligen öppet inför en förändrad – och även med en oförändrad – kommunstruktur. Samma vilshenhet gäller även de svenska strukturerna inklusive det svenska fria bildningsarbetet i regionen. Utbildningsenheter finns det gott om och med Västra Nylands folkhögskola och Lärkkulla folkhögskola i Karis som viktiga aktörer inom den fria bildningen, vid sidan av ett antal yrkesutbildningsenheter.

Motorn i de västnyländska svenska strukturerna finns i Raseborg, varför en framtida vision om den fria bildningen i Västra Nyland utgår naturligtvis från den dragningskraft och de resurser som kan skapas utgående från dagsläget, även om naturligtvis huvudstadsregionen drar.

Raseborgs medborgarinstitut sammanslogs av de fyra institut som fanns i de gamla primärkommunerna, de tvåspråkiga instituten i Ekenäs och Karis och det finsk- respektive svenskspråkiga institutet i Pojo. Det nya institutet fungerar på båda språken. Diskussioner om andra lösningar har veterligen inte förts.

I **Hangö** verkar två institut parallellt. Kanslifunktionerna är gemensamma och samordningen fungerar till synes okomplicerat i en situation där språkförhållandena är nära fifty-fifty. Planer har dock funnits att antingen slå ihop instituten till ett tvåspråkigt eller att gå samman med Raseborgs medborgarinstitut. Medborgarinstitutet finns i samma utrymmen som Hangö sommaruniversitet, men samarbetet är idag inte omfattande.

Virkbysvenskarna är en ibland bortglömd befolkningsgrupp, som idag skulle sakna språkliga rättigheter visavi kommunen om **Lojo** inte på frivillig väg skulle ha gått in för fortsatt

tvåspråkig status när staden och landskommunen slogs samman. De tusenfemhundra svenskspråkiga i Lojo får idag en del svenska MI-kurser inom ramen för det i övrigt stora finska Hiisi-institutets verksamhet. Det är givet att verksamheten inte kan anses vara omfattande, men en vilja finns.

Ingå medborgarinstitut har kanske kraftigare än andra medborgarinstitut drabbats av en svag kommunalekonomi. Den tidigare 40 procentiga rektorsbefattningen upphörde 1.1.2010 och uppgifterna överfördes på bildningschefen. Ett kraftigt sparprogram för det tvåspråkiga institutet har genomförts, vilket medfört ett magrare kursutbud än på länge. Kursavgifterna har samtidigt höjts ett antal gånger. På fullmäktigenivå har man föreslagit köp av kurser från andra institut.

Kyrksläotts medborgarinstitut betjänar såväl svensk- som finskspråkiga i **Kyrkslätt** och **Sjundeå**. Kyrkslätt är dock huvudman. Antalet svenskspråkiga i dessa kommuner är sammanlagt 8515 och antalet finskspråkiga 32111 (andra språk talas av 1602). Även konstskolan hör till MI-verksamheten sedan 2005.

Västra Nylands folkhögskola är Svenskfinlands största folkhögskola med en stor verksamhet inom det fria bildningsarbetet. Inom Raseborgs stad, som har de flesta andelarna i VNF, har tanken på en sammanslagning, eller åtminstone utökat samarbete mellan VNF och Raseborgs medborgarinstitut initierats.

Lärkkulla folkakademi är den andra viktiga aktören i Karis, men har som rörelsefolkhögskola sin egen nisch inom Borgå stift, även om samarbete med andra aktörer även här är en självklarhet. Några nya ägar- eller profilförändringar torde inte vara aktuella.

Med tanke på hela fria bildningsarbetet i Västra Nyland vore det skäl att diskutera och utreda möjligheterna att skapa enspråkigt svenska och finska parallellorganisationer. Man kan förvänta sig en fortsatt finsk inflyttning, eftersom trycket från huvudstadsregionen knappast avtar. Med tanke på kontinuitet och fortsatt fritt svenskt bildningsarbete föreslår jag därför följande.

Man skapar en gemensam stark enhet för fritt bildningsarbete av Raseborgs medborgarinstitut, Hangö svenska medborgarinstitut och den svenska verksamheten vid Raseborgs, Kyrksläotts, Ingå medborgarinstitut och Hiisi-opisto. Västra Nylands folkhögskola kunde få en central roll i detta regionala lärocenter.

Den finska verksamheten inom dessa institut, liksom Hankoon kansalaisopisto kunde på motsvarande sätt skapa en finsk parallellorganisation. Kanske kunde finskspråkiga Raseborg opisto här bli en koordinerande resurs?

Det är möjligt att denna operation kan ses som alltför djärv i dagens läge. Man kunde därför tänka sig en stegvis förändringsprocess.

5.2.4. Åboland – från skärgårdsöar till språköar

Tabell 9. Svenskspråkiga i Åboland 31.12.2009.

Svenskspråkiga i Åboland	antal	%
Åbo	9249	5,3
Väståboland	8890	57,4
Kimitoön	5174	70,9
Tvåspråkiga kommuner tot.	23313	
Finska kranskommuner	2279	
Totalt	25592	

Åboland kan karaktäriseras som ett ”Minisvenskfinland”. Här finns alla de typer av miljöer vi finner i det övriga Svenskfinland, men tämligen koncentrerat, allt från urbana miljöer och småstadsmiljöer till landbygd och skärgård, allt från helsvenska miljöer till fungerande tvåspråkiga miljöer och miljöer där svenskarna utgör en liten minoritet såväl i tvåspråkiga som i enspråkigt finska kommuner. Att vara svenskspråkig i Rosala är något helt annat än att vara svenskspråkig i Reso, eller att vara svenskspråkig i Houtskär eller i Hirvensalo (i Åbo). De finlandssvenska opinionsbarometrarna visar dock att trots denna sociala och språkliga heterogenitet har åbolänningarna en stark finlandssvensk identitet och samhörighet. Man kan, oberoende av vilka kriterier man väljer, hävda att åbolänningarna har den tydligaste finlandssvenska identiteten. Förklaringen ligger kanske i det faktum att man är väl medvetenhet om sårbarheten i minoritetssituationen och därför har en beredskap för samarbete.

Åbo stads reformiver i att skapa tvåspråkiga lösningar och därigenom ytterligare försvaga de tämligen bräckliga svenska strukturerna, speciellt inom utbildningssektorn i Åbo, har oroad många Åbosvenskar.

Diskussionen om Åbo Arbis har varit något av en följetong i Åbo Underrättelser. Åbos skoldirektör *Timo Jalonen* föreslog i början av 2010 att både svenskspråkiga Arbis och finska Työväenopisto läggs ned och ett nytt institut grundas från och med 2011. Jalonen hänvisade till att samarbetet mellan svenska och finska arbis naturligt har intensifierats i och med att svenska arbis år 2008 flyttade och numera finns under samma tak på Kaskisgatan 5. Tanken på att svenska arbis skulle orientera sig mot de svenskspråkiga medborgarinstituten i Åboland ser han som en konstgjord lösning.

Enligt FAMI:s åsikt bör ett institut ha minst tre heltidsanställda. Arbetsutskottet för SFP i Åbo och Styrelsen för Elevföreningen vid Åbo Arbis ger också uttryck för en stor oro för den svenska verksamhetens framtid.

Efter en konferens om den fria bildningens framtid i Åboland, som hölls i Pargas 17.3.2010, där också föreliggande FRISBI-utredning aktualiserades, har man gått in för att utreda

möjligheterna till ett mera intensifierat samarbete mellan aktörerna inom den fria bildningen i Åboland, till att börja med en gemensam koordinator.

Inom Väståbolands stad verkar två medborgarinstitut på språklig grund, Väståbolands MI och Saariston kansalaisopisto. Kansalaisopisto har fungerat i 60 år. Skärgårdshavets MI slog ihop med Pargas-Nagu MI redan då kommunsammanslagningen planerades. År 2008 anställdes en gemensam rektor för att underlätta samgången. Skärgårdshavets MI upprätthölls av skärgårdskommunerna Korpo, Houtskär och Iniö, med Houtskärs kyrkliga folkhögskola som samarbetspartner.

Även det nya gemensamma institutet har sitt kansli i Houtskär, vilket naturligtvis försvårar den personliga kontakten till stora delar av målgruppen. Det nära samarbetet med folkhögskolan upphörde i samband med nyordningen.

Kimitoöns vuxeninstitut verkar på både svenska och finska. Dragsfjärds arbetarinstitut och Kimitobygdens medborgarinstitut med verksamhet i Kimito och Västanfjärd gick samman den 1 januari 2009 i och med kommunsammanslagningen.

Övriga aktörer i Åboland är de två folkhögskolorna, Houtskärs kyrkliga folkhögskola och Åbolands folkhögskola i Pjukala, som numera hör till Axxell-sfären. Denna folkhögskoleenhet, som numera oftast går under namnet Axxell Pargas ordnar utbildning inom turism, social- och hälsovård, handel och administration. Enhetens framtid har dock varit föremål för diskussion och ett förslag att Axxell skulle överta medborgarinstitutsverksamheten har då och då dykt upp.

På basen av den aktuella debatten och de teser denna utredning utmynnat i föreslår jag följande lösning för den fria bildningen i Åboland.

Ett svenskspråkigt medborgarinstitut för hela den svenskspråkiga befolkningen i Åboland är ett språk- och utbildningspolitiskt mål som gagnar alla parter på sikt.

Åbo stad skulle givetvis bära en del av det ekonomiska ansvaret, men inte ständigt behöva konfronteras med svenska kvoteringskrav eller ett missnöje från svenskt håll över att svenska intressen inte beaktas. Åbo stad förefaller emellertid att gå in för tvåspråkiga strukturer även inom utbildningssektorn, något som i praktiken, men en procentuellt liten svensk minoritet betyder växande enspråkighet inom beslutsfattande och administration, även om själva verksamheten förblir svensk. Men förståelsen för svenska lösningar och prioriteringar kan inte garanteras i en dylik tämligen enspråkig beslutshierarki.

De svenskspråkiga i Åboland bör ses som en enda målgrupp, med olika lokala kulturer och behov. Förutom de svenskspråkiga i Åbo, Väståboland och Kimitoön bör även över 2200 svenskspråkiga i kranskommunerna såsom S:t Karins (1104), Reso (322), Nådendal (260) o.s.v. inkluderas.

Genom överenskommelser med Saariston kansalaisopisto kunde den finska verksamheten i Kimitoön i konsekvensens namn överföras dit. Men detta skall inte ses som någon

tröskelfråga. Det åboländska regioninstitutet kunde likväl ha verksamhet även på finska i vissa delar av området, om detta visar sig mest ändamålsenligt.

Skärgårdsfolkhögskolan i Houtskär är liten och framtiden något oviss. Skolan är dock en lokal och regional resurs inte minst med tanke på skärgårdsförhållandena. Jag ser uppenbara vinster med att Skärgårdsfolkhögskolan kunde få en administrativ roll i ett gemensamt svenskt åboländskt lärocenter.

Hur den interkommunala strukturen mest ändamålsenligt skulle byggas upp undandrar sig min bedömning. Väståboland kunde tänkas bli en naturlig värdkommun, men även andra former av samarbete borde skyndsamt utredas, liksom även Axxells eventuella roll i konstruktionen.

5.2.5. Österbotten – enhetligt med många viljor

Tabell 10. Svenskspråkiga i Österbotten 31.12.2009.

SVENSKSPRÅKIGA I ÖSTERBOTTEN	Antal	%
NORRA ÖSTERBOTTEN = "NORRA LIGAN"		
Karleby	6312	13,8
Kronoby	5594	83,2
Larsmo	4368	92,6
Jakobstad	11074	56,4
Pedersöre	9734	90,0
Nykarleby	6625	88,9
Totalt	43707	
MELLERSTA ÖSTERBOTTEN		
Oravais	1746	79,1
Vörå-Maxmo	3781	84,4
Korsholm	12795	69,8
Vasa	14602	24,7
Malax	4915	87,5
Korsnäs	2010	89,8
Totalt	39849	
SÖDRA ÖSTERBOTTEN		
Närpes	8292	87,6
Kaskö	407	28,2
Kristinestad	4085	56,3
Totalt	12784	
Österbotten totalt	96340	

Det språkliga landskapet förändras även i Österbotten, men de flesta tvåspråkiga kommuner har fortsättningsvis en betryggande svensk majoritet. Undantag är städerna Vasa, Karleby och Kaskö. En utmaning för medborgarinstituten i svenska Österbotten är snarast att erbjuda kurser på finska för den relativt nyinflyttade finskspråkiga befolkningen. En annan viktig målgrupp är de s.k. nyfinländarna, som enklast assimileras på ortens majoritetsspråk. Här har den fria bildningen ett stort ansvar.

Utan beslut om nya kommunstrukturer i Österbotten skulle förmodligen enbart förslag om sammanslagningar av medborgarinstitut skapa ett politiskt motstånd, med undantag av norra Österbotten. Jag ser inte heller att situationen påkallar snabba strukturella förändringar inom den fria bildningen i Österbotten. Men önskvärt vore att man ser om sina hus i tid.

Det finns dock redan ett utvecklat samarbete inom ramen för Norra Ligan, som geografiskt sammanfaller med vad som ofta kallas Norra (svenska) Österbotten.

Norra Österbotten = Norra Ligan

Bernt Klockars gjorde våren 2009 en utredning om utmaningar och möjligheter för den fria bildningen inom den s.k. Norra Ligans område i Österbotten i rapporten *Samarbete... samgång?* Även det andra stadiets utbildning har inkluderats. Det är skäl att här kort summera resultatet av Klockars arbete.

”Norra Ligan” har det samarbete kallats om sedan 20 år bedrivits inom den fria bildningen i kommunerna Nykarleby, Pedersöre, Jakobstad, Larsmo, Kronoby och Karleby. Förutom den svenska medborgarinstitutssektorn i dessa kommuner har Kronoby folkhögskola, Kristliga folkhögskolan i Nykarleby och Nordiska konstskolan i Karleby (underställd Kronoby folkhögskola) ingått i ”Ligan”.

Eftersom Kristliga folkhögskolan i Nykarleby med tanke på sin profil och ägarstruktur avstod från att vara med i Klockars utredning lämnades även Kronoby folkhögskola och Nordiska konstskolan i Karleby utanför utredningen.

Kronoby folkhögskola kan emellertid inte helt uteslutas eftersom folkhögskolan sköter MI-verksamheten för Kronoby kommuns räkning. I Samkommunen för Kronoby folkhögskola ingår Norra Ligan-kommunerna Kronoby, Jakobstad, Karleby, Larsmo och Pedersöre (men inte Nykarleby).

Klockars ser uppenbara fördelar med ett svenskt regioninstitut. Det bästa ur den finskspråkiga minoritetens synvinkel i regionen vore samtidigt att underställas ett finskspråkigt institut. Minoritetens kursutbud blir lätt åsidosatt och fragmenterat i brist på tid och engagemang hos de i huvudsak enspråkigt svenska instituten, konstaterar Klockars. Ett annat alternativ vore en skild finskspråkig avdelning inom samma institut. Marknadsföring och förvaltning kunde förenhetligas och effektiviseras och inbesparingar kunde uppnås. Flera heltidsanställda, ambulerande lärare skulle dock medföra ökade kostnader, liksom även resor och interna hyror kan medföra ekonomiska utmaningar.

En utmaning i Norra Österbotten är att finna en förvaltningsmodell som fungerar trots olika kommuner, så länge de är självständiga. En möjlighet vore att använda sig av samkommunmodellen, förslagsvis den kring Kronoby folkhögskola eller värdkommunmodellen, där Jakobstad kunde vara värd, eftersom staden är den enda i regionen som åtnjuter förhöjd statsandel (15 %) utgående från den ofta ifrågasatta modellen med stöd enligt invånare per kvadratkilometer.

Fördelarna av en samgång mellan de olika arbetar- och medborgarinstituten i regionen skulle vara stora. Om verksamheten trots en samgång fortsätter som förr ute i byar och på små verksamhetspunkter torde en samgång innebära positiva följder.

Mellersta Österbotten

Oravais och Vörå-Maxmo

Medborgarinstitutsverksamheten, liksom annan kommunal verksamhet i Oravais, Maxmo och Vörå, har länge varit koordinerad. De tre kommunerna har länge haft ett gemensamt medborgarinstitut, vars roll och volym inte har förändrats då Vörå-Maxmo skapades och torde inte nu heller förändras då Stor-Vörå skapas av de tre gamla primärkommunerna, förutom att medborgarinstitutets administration flyttas till Oravais.

Ett närmare samarbete med Korsholm ser jag som en naturlig möjlig utveckling i väntan på en eventuell ny kommunstruktur.

Norrvalla folkhögskola, som i framtiden uttryckligen är en del av ett idrottsinstitut kan säkert erbjuda samarbete inom sin egen nisch.

Korsholm och Vasa

Korsholms vuxeninstitut är formellt tvåspråkigt men har haft vissa initialsvårigheter att mobilisera den växande finska gruppen av nyinflyttade, som ofta orienterat sig mot Vasa. Ett närmare samarbete med Vaasan opisto skulle här te sig naturligt. Att föreslå en samgång av Vaasan opisto och den finska verksamheten vid Korsholms MI samt en samgång av Korsholms MI och Vasa Arbis är inte tänkbart i dagens något känsliga politiska situation.

Alla parter torde dock vinna på ett nära samarbete och samordning. Tanken på att slå samman Vasa arbis med Vaasan opisto har också aktualiserats, men har tills vidare inte vunnit tillräckligt gehör. Stadsstyrelsen i Vasa förespråkar inte heller samgång efter att ha hört vardera institutet, utan anser att fördjupat samarbete räcker i väntan på förändringar i kommunstrukturen.

Malax, Korsnäs

Precis som i Vörå-Oravais-Maxmo har Malax och Korsnäs skolsamarbete, som också inneburit ett gemensamt medborgarinstitut, som formellt är tvåspråkigt. En eventuell samgång av de två kommunerna, något som inte just nu är aktuellt efter en medborgarenkät,

skulle inte ändra någonting. Ett samarbete mot Vasa är mera sannolikt än ett samarbete söderut.

Det vore framsynt att medborgarinstituten i Vasa med omnejd skulle diskutera framtida samarbete och eventuell sammanslagning med tanke på kommande utmaningar. Parallellt vore då naturligast att även en finsk parallellorganisation kunde skapas, eventuellt kompletterad med Kyrolandets finska kommuner.

Södra Österbotten

Närpes, Kaskö, Kristinestad

Närpes stad har både medborgarinstitut och folkakademi under samma administrativa tak. Förändringarna har varit stora och snabba. SÖFF, som var tänkt att bli en del av Axxell, men som haft svårigheter att efter många år med hög profilering och som regionalt dragplåster hitta en lämplig nisch, övertogs av kommunen och söker efter en lämplig profil. SÖFF och vuxeninstitutet är emellertid redan ett lokalt och regionalt centrum för den fria bildningen i Sydösterbotten. Ägar- och beslutsstrukturen är enkel eftersom Närpes stad äger enheten och suveränt kan bestämma över den, men sårbarheten är uppenbar om inte andra kommuner på ett eller annat sätt kommer med.

Kaskö har en liten befolkning och även om den svenska andelen uppgår till 30 procent utgör de svenskspråkiga endast ca 500 personer. Hela verksamheten skulle förmodligen må bra av att ingå i en större enhet, med fast personal.

I Kristinestad har man nyligen omorganiserat och koncentrerat verksamheten inom bildningssektorn, så att medborgarinstitutets rektor även är ledande tjänsteman för hela utbildningssektorn. Det är knappast tänkbart att här spjälka upp den svenska och finska sektorn, även om man genom interkommunala arrangemang kunde skapa större enspråkiga enheter. Här torde eventuella kommunsammanslagningar ändra på situationen.

Även om tiden ännu inte är mogen för större administrativa förändringar inom sektorn i Sydösterbotten borde man kunna utreda vilka hinder och möjligheter det skulle finnas med att skapa större kommunöverskridande samarbete mellan medborgarinstituten och med SÖFF och Lappfjärds folkhögskola (inom Axxell) som givna resurser.

5.2.6. Åland – lika men ändå olika

Situationen på Åland avviker något från den i övriga svenska Finland. Enligt Självstyrelselagen har landskapet lagstiftningsbehörighet i frågor om bl.a. ”undervisning, läroavtal, kultur och idrott”. Vuxenutbildningen är dock i huvudsak utformad som i ”Riket”. På Åland finns inom den fria bildningen folkhögskola, medborgarinstitut, studiecentraler och den öppna högskolan företrädda.

Ålands folkhögskola är äldst, startade redan 1895 och ägs av landskapet Åland. Folkhögskolan finns i Pålsböle i Finströms kommun. Man erbjuder fyra allmänna linjer för ungdomar som lämnat grundskolan och två specialiserade linjer för vuxna, en ettårig naturfotolinje och en tvåårig hantverkslinje. Man har även försökt starta en integrationslinje för nyinflyttade, men elevunderlaget har inte varit tillräckligt. Elevtillströmningen från Sverige är inte obetydlig. Skolan söker efter en kontinuitet och en egen profil. En nedläggning av skolan har då och då diskuterats.

Mariehamns medborgarinstitut, eller *Medis*, startade 1947. Medis upprätthålls av Mariehamns stad och säljer tjänster till de övriga åländska kommunerna och är härigenom hela Ålands Medis. I vuxenutbildningsnämnden har Mariehamns stad fem representanter, fasta Åland två och skärgården en. I samtliga 15 samarbetskommuner har man kontaktpersoner. Man kan delta i alla kurser oberoende av hemkommun, men det finns ett kvot- och anmälningssystem som garanterar att kurser i den egna kommunen i främsta hand når den egna kommunens invånare.

Enligt lagen skall Medis ”erbjuda vuxna medborgare möjligheter till allmänbildande utbildning och en meningsfull sysselsättning på fritiden i så nära anslutning till hemorten som möjligt”. Kursutbudet är omfattande och decentraliserat till ett femtiotal olika lokaler.

Högskolan på Åland består av tidigare Ålands yrkeshögskola och Ålands högskola. Den del som tidigare gick under namnet Ålands högskola benämns idag *Öppna högskolan* och har sina rötter i Ålands sommaruniversitet. Kursutbudet tas främst från Åbo Akademi, men även kurser från svenska universitet finns med i kursprogrammet.

I landskapslagen om landskapsbidrag till bildningsförbund från 2009 definierar man fritt bildningsarbete och bildningsförbund enligt följande (3 §)

1. *Fritt bildningsarbete* är en form av lärande och förkovran som i första hand riktar sig till vuxna som genom fritt kunskapssökande önskar lära och förkovra sig utanför de formella utbildningssystemen med mer eller mindre strikt upplagda utbildnings-, läro- och kursplaner jämte examina. Fritt bildningsarbete har inga begränsningar beträffande ämnen som kan studeras.
2. *Ett bildningsförbund* är en registrerad förening vars syfte är att ordna en fri och frivillig bildningsverksamhet i form av studiecirkel, kurser eller liknande. Ett bildningsförbund består av sina medlemmar och verksamheten riktar sig i första hand till dessa.
3. *En studiecirkel* är en frivillig sammansatt grupp, vars verksamhet syftar till att

främja sina deltagares kunskapsbehov och -intressen enligt en innehållsbeskrivning som fastställs av det bildningsförbund till vilken studiecirkeln är ansluten.

4. *En kurs är en ledarledd bildningsform som är uppdelad i två eller flera föreläsningar eller liknande tillfällen.*

Landskapsbidraget till ett bildningsförbund kan uppgå till högst 85 procent av mottagarens godtagbara kostnader.

Det finns två studieförbund som sålunda lyder under denna lag, *Ålands bildningsförbund r.f. och Arbetarnas Bildningsförbund r.f.*

Ålands bildningsförbund grundades år 1981 som svar på att Arbetarnas Bildningsförbund hade grundats på Åland och som en praktisk arbetsfördelning mellan SSC och Åland. ÅBF är en opolitiskt styrd studiecentral som tillsammans med sina 41 medlemmar representerar 131 föreningar eller förbund (2009) arrangerar studiecirklar, kurser och föreläsningar. Arbetarnas Bildningsförbund står nära FFC-anslutna fackförbund och Socialdemokratiska Partiet och dess systerorganisationer. Eftersom förbunden har ett eget moment i budgeten kan man inte söka t.ex. PAF-pengar, utan måste lita på ovissa bidrag från fonder och privata sponsorer.

Hela den fria bildningen på Åland har under de senare åren kraftigt drabbats av ekonomiskt kärva tider. Trots goda ambitioner från landskapsregeringen har tilldelningen inte varit tillräcklig.

För en utomstående betraktare ter sig läget något bekymmersamt. Strukturen verkar finnas, men det förefaller att finnas en viss konkurrens där man i stället kunde skapa synergieffekter. Strypningen av en del resurser har även skadat kontinuitet i verksamheten.

Väl medveten om att ett flyktigt besök på Åland och ett begränsat antal intervjuer och telefonsamtal med ett antal nyckelpersoner inte ger en helt rättvis bild ser jag som åskådare en möjlighet till ökat samarbete och t.o.m. samgång av folkhögskolan och medborgarinstitutet. Studieförbunden har en god verksamhetsbas med föreningarna som initiativtagare, pådrivare och garantier för verksamheten och här ser jag inte några som helst skäl till nyordning.

Medborgarinstitutet i Mariehamn, som givetvis domineras av Mariehamn kunde av demokratiska skäl gott ägas av Landskapet och drivas i nära samverkan med kommunerna, med ansvar för hela Åland. Verksamheten kunde fortgå lika decentraliserat och i samma omfattning som nu, men genom att landskapets finansiella stöd kunde bli mera kontinuerligt med Landskapet som huvudman, givetvis med stöd från staden och kommunerna.

På så vis kunde man även få till stånd ett naturligare samarbete med Ålands folkhögskola, som söker sin nisch. Inte minst ett samarbete med tanke på integrering av invandrare skulle man nå viktiga synergieffekter. Följaktligen skulle även planering, marknadsföring och lärarresurser utnyttjas optimalt i en sådan situation. Jag hänvisar här till lärocentermodellen för andra finlandssvenska regioner.

6. Sammanfattning

Utgångspunkter i mitt arbete har varit medborgarperspektivet, språkförhållandena och de nuvarande aktörerna. Mitt utredningsarbete sammanfattas bäst i ”10 TESER OM FRISBI”.

TIO TESER OM FRISBI (= fritt svenskt bildningsarbete)

- 1. Det fria bildningsarbetet stöder sammanhållning och jämlikhet i samhället samt ett aktivt medborgarskap utifrån principen om livslångt lärande.**

Vad betyder det?

Kursutbudet finns nära medborgarna och förverkligas genom småskalig verksamhet. Närdemokrati är en av sektorns styrkor. Utbud och efterfrågan har de bästa förutsättningar att vara i balans.

- 2. Det fria bildningsarbetet är kostnadseffektivt och tål inte nedskärningar utan att man riskerar att missa målsättningen.**

Vad betyder det?

Inbesparingar genom att geografiskt koncentrera utbudet skulle vara förödande för medborgarsamhällets idé- och värdegrund.

- 3. Det fria bildningsarbetet, liksom annan utbildning och kulturverksamhet, vilar på språklig grund och dess identitetsskapande roll är stor, i synnerhet för en språklig minoritet.**

Vad betyder det?

Enspråkiga lösningar är i princip att föredra framom tvåspråkiga lösningar, detta gäller såväl kurser som administration. Tvåspråkiga lösningar kan fungera en tid, men demografiska och politiska förskjutningar talar för enspråkiga strukturer. Detta gäller såväl svenskspråkiga som finskspråkiga lokala minoriteter. Enspråkiga lösningar leder sällan till isolation, utan till en tydligare profilering, vilket ingalunda utesluter samarbete över den s.k. språkgränsen.

- 4. Mötesplatser är viktiga för minoriteter.** De ”svenska rummen” ger en naturlig språklig trygghet och förankring i miljöer där svenska språket demografiskt sett är mest utsatt.

Vad betyder det?

Det gäller att värna om en svensk infrastruktur i urbana finskdominerade miljöer.

- 5. Regionala lärocenter/bildningscentraler med institutionellt samarbete eller samgång mellan den fria bildningens aktörer skulle ge större utbildnings-, kultur- och språkpolitisk kontinuitet och pedagogisk kvalitet.**

Vad betyder det?

Samarbete över kommungränser förekommer redan nu. Större regionala enheter kunde emellertid förenhetliga marknadsföring, kursavgifter och anmälningar samt optimera lärarresurserna. Det kommunala ansvaret för medborgarinstituten bör behållas, inte minst med tanke på kurslokaler, såsom skolor, bibliotek, kommundårdar etc. Svenskspråkiga i s.k. kranskommuner bör även inkluderas som målgrupp. Längre kurser och utbildningsprogram kunde även ingå i form av folkhögskoleverksamhet. Utvärdering och kvalitetsarbete av de pedagogiska insatserna gagnas bäst inom ramen för större enheter.

- 6. Det fria bildningsarbetet bör tillvarata även ideologiska och andra kollektiva intressen.** Folkhögskolor ägda och drivna av religiösa rörelser har sin givna plats i ett mångsidigt utbud.

Vad betyder det?

De kristliga folkhögskolorna utgör en viktig del av den fria bildningstraditionen i Svenskfinland. Med ett ökat samarbete och genom samgång kan resurserna optimeras.

Övriga privata eller stiftelseägda folkhögskolor har sin givna plats i utbudet.

- 7. Det fria bildningsarbetet har en viktig funktion i integreringen av nyinflyttade och s.k. nyfinländare.**

Vad betyder det?

Folkhögskolor och medborgarinstitut har en viktig roll i att underlätta integrationen till det svenska Finland. Med sin flexibilitet kan den fria bildningen snabbt fånga upp lokala behov och skapa kulturmötande nätverk.

- 8. Till det livslånga lärandet hör även studiecirklar och öppna universitetskurser.**

Vad betyder det?

Studieförbunden, sommaruniversiteten och högskolorna bör höra till en naturligt, behovsanpassat utbud inom den fria bildningen.

- 9. Det fria bildningsarbetet bygger på nätverkstänkande, allianser och samarbete såväl projektbaserat som långsiktigt.**

Vad betyder det?

Ett naturligt samarbete såväl inom den fria bildningen som med gymnasier och yrkesutbildande enheter bör utvecklas. Basfinansieringen bör vara offentlig, men fonders och stiftelsers engagemang och resurser bör tillvaratas.

10. Svenskfinland är framförallt ett icke territoriellt nätverk. Inte minst utbildningsinstitutionerna "gör" Svenskfinland.

Vad betyder det?

Svenskfinland bör ses som en helhet när det gäller såväl utbud som efterfrågan, även om man naturligtvis har lokala och regionala administrativa lösningar.

Finlandssvenskarna kan bygga nätverk och naturligt är att samarbetsorgan såsom Bildningsforum r.f. även fortsättningen tilldelas resurser för information, samordning, idégivning och utvärdering rörande det fria bildningsarbetet på svenska i Finland.

Slutligen vill jag komprimera mina förslag, som skall ses som diskussionsunderlag och inte nödvändigtvis som färdiga lösningar.

Folkhögskolorna skärper profileringen

Med beaktande av profiler och ägarstrukturer ser jag det som mest ändamålsenligt att de kristliga folkhögskolorna fortsätter med sina egna profiler och med sina speciella nischer.

De evangeliska folkhögskolorna i Vasa och Hangö har redan ett intentionsavtal, som gör att det bildar en gemensam folkhögskola med två campus.

Kristliga folkhögskolan i Nykarleby är en väl integrerad del av den fria bildningen i norra svenska Österbotten även om man som rörelsefolkhögskola inte är så starkt kopplad till Norra ligan. Ett närmare samarbete med Lärkkulla, som har en tydligare koppling till Borgå stift ter sig naturligt.

Houtskärs kyrkliga folkhögskola är liten och följaktligen tämligen sårbar. Den söker sin egen väg, just som skärgårdsfolkhögskola och borde orientera sig mot den fria bildningen i Åboland tillsammans med medborgarinstituten.

Fria kristliga folkhögskolan i Vasa, med fyra små men ettriga frikyrkorörelser i ryggen har visat en innovativ framförhållning även om profilen kanske inte till alla delar speglar just frikyrkorörelsernas utbildningsbehov. En tydligare förankring i finlandssvenska nätverk vore önskvärd, folkhögskolan kunde med fördel vara en associerad medlem i det samarbete de finlandssvenska kristliga folkhögskolorna skapar.

Axxell är en stark aktör inom yrkesutbildning och den fria bildningen. Med en koncession som folkhögskola kan den fria bildningen fortleva i Axxells enheter i flera regioner. Många frågetecken finns emellertid om de regionala profilerna och en viss oro finns inför rationella lösningar som drabbar den gamla fria folkbildartraditionen till förmån för en mera profilerad yrkesutbildarroll.

De kommunala folkhögskolorna och Axxells enheter ser jag gärna som integrerade delar av de regionala lärocenter jag gärna ser som framtida svenskspråkiga resurser inom det fria bildningsarbetet.

Medborgarinstituten blir regionala lärocenter

Även om det finns risker för centralisering av den fria bildningen genom att man skapar större enheter är ändå fördelarna uppenbara, man kan tillvarata lärarresurser, koordinera och effektivisera marknadsföring, kursanmälningar och feedback samtidigt som man höjer den pedagogiska kvaliteten och skapar effektivare instrument för uppföljning. Större enheter kan också mera målmedvetet regionalt erbjuda öppna högskolekurser och samarbeta med gymnasierna. En översyn av gymnasierna torde bli aktuell inom kort och då vore det ytterst viktigt att man har svenska strukturer och regionalt starka enheter att bygga samarbetet kring.

I övriga Finland finns många exempel på nya regionala institut inom den fria bildningen. I Kuusamo med 17000 invånare har man gått in från ingången av 2011 skapa ett gemensamt institut av medborgarinstitutet, folkhögskolan och sommaruniversitetet, en modell det vore värt att närmare titta på. Alla tre enheter har idag olika huvudmän, medborgarinstitutet är kommunalt, folkhögskolan upprätthålls av en garantiförening och sommaruniversitetet är en del av Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto. Exempel på andra regionala institut är Joensuun seutuopisto (fem kommuner), Wellamo-opisto (Lahtis samt 9 andra kommuner), Koillis-Savon kansalaisopisto (4 kommuner), Itä-Hämeen opisto (3 kommuner) och Puulan seutuopisto (3 kommuner).

Dessa regionala lärocenter för det fria bildningsarbetet borde få ett nytt namn. Parallellbegreppen medborgarinstitut och arbetarinstitut har långa anor. De ersätts idag allt oftare av begreppet vuxeninstitut, som inte är särskilt adekvat, då man som målgrupp inom konst och musik även vänder sig till unga. Ett nytt begrepp för den fria bildningens gränsöverskridande breda institutioner borde följaktligen skapas.

Om man skapar samkommuner, går in för värdkommuner eller skapar aktiebolag spelar inte så stor roll. Utgångspunkten bör vara att den fria bildningen även i framtiden är skattefinansierad genom statliga och kommunala insatser. Som komplement skall naturligtvis företags, fonders och stiftelsers medverkan välkomnas. EU-finansieringen är givetvis också en allt viktigare faktor att räkna med. Enbart SSC har haft ett trettiotal EU-finansierade projekt sedan 1995.

Med svenska regionala lärocenter i alla delar av Svenskfinland skulle man kunna skapa enheter som är tillräckligt småskaliga för att nå finlandssvenskarna där finlandssvenskarna

finns, men ändå tillräckligt stora och starka för att även kvalitativt kunna nå goda pedagogiska resultat. Den fria bildningen på svenska kunde då tryggas även i regioner och kommuner där en fortsatt kraftig språklig strukturomvandling annars hotar svenska strukturer och missar svenska behov. Att man samtidigt värnar om ett naturligt samarbete med motsvarande finskspråkiga enheter är givet.

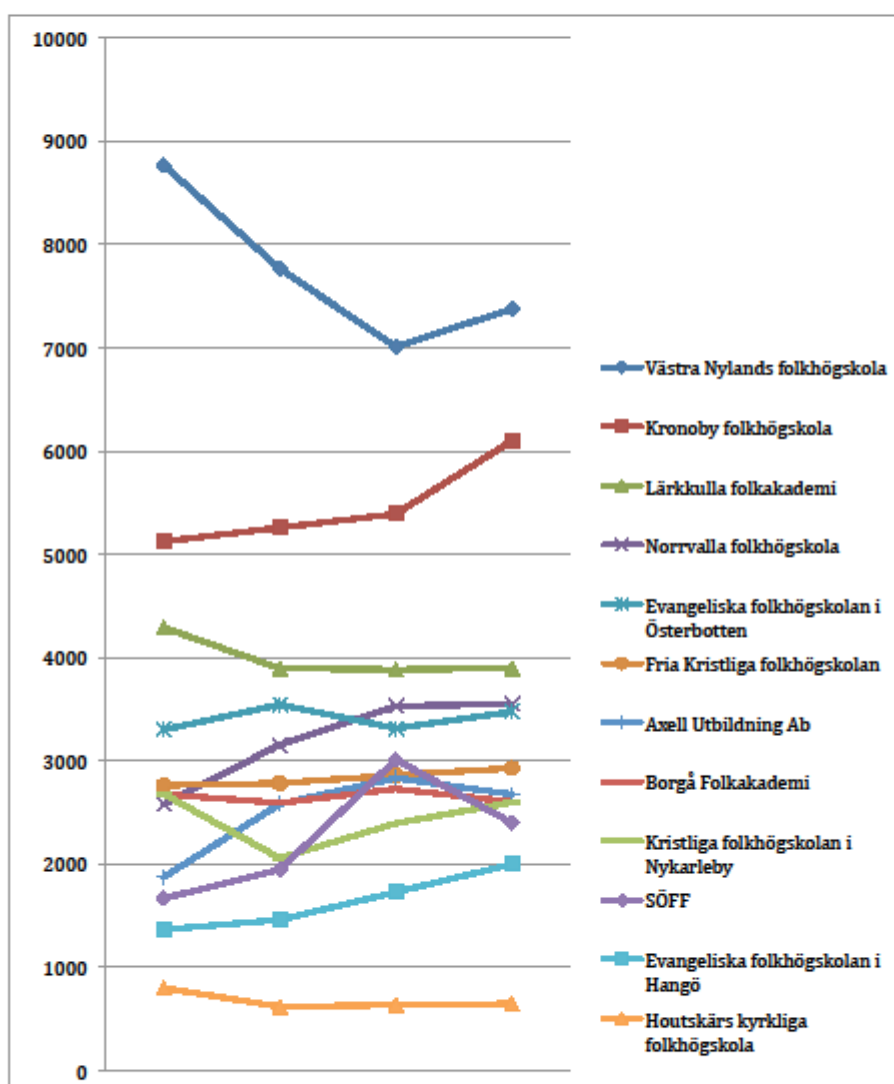
Ett fortsatt finlandssvenskt institutionellt samarbete mellan de olika aktörerna ser jag som ett måste. Läget är splittrat idag, men med nya mera enhetliga strukturer inom den fria bildningen utvecklas ett fastare samarbete, som även ger resurser för kvalitativt utvecklingsarbete och forskning.

Vem skall då göra det? Huvudmännens bildningsvilja och målsättning utgör givetvis bas för verksamheten. Politiker och andra beslutsfattare har ett större ansvar än de många gånger är medvetna om. På det lokala och regionala planet kan man bara inte vänta på direktiv och modeller uppifrån. Speciellt inom den fria bildningen har man en tämligen stor rörelsefrihet. Samtidigt gäller det också att kunna varsebli framtida utmaningar i tid. Jag hoppas att föreliggande utredning kan ge nödvändiga impulser för relevanta förändringar.

De finlandssvenska folkhögskolornas verksamhetsvolym 2006-2009

Källa: Utbildningsstyrelsen

Totalantalet studerandeveckor enligt lagen om fritt bildningsarbete

(2009: uppskattning)

Bilaga 2. Folkhögskolundervisning enligt utbildningsform 2010-2011 vid svenskspråkiga folkhögskolor. (Finlands folkhögskolförening r.f.)

Utbildning med fri inriktning	Linje	fhs	ort
Fostran, social-och vårdbranschen	Vårdlinjen	FKF	Vasa
Språk, internationalism, turism	Baltiska kulturlinjen	EF	Hangö
	CDM-Culture & Communication	VNF	Karis
	Language & Communication	Lärkkulla	Karis
	Ruotsia suomenkielisille	Axxell	Pargas
	Ruotsia suomenkielisille	EF	Vasa
	Ruotsia suomenkielisille	VNF	Karis
	Språk och turism	VNF	Karis
Handarbete och hantverk	Bygg din egen eka	Axxell	Kuggom
	cre@tiv	EF	Vasa
	Dekorationsmålning	Axxell	Kuggom
	Historiskt hantverk	Axxell	Kuggom
	Inredning och rumsplanering	VNF	Karis
	Ny tvåårig hantverksutbildning	ÅF	Åland
	Praktisk Formgivning	KF	Kronoby
	Textilhantverk	Axxell	Kuggom
	Vävlinjen	EF	Hangö
Motion och hälsa	Idrott	ÅF	Åland
	Outdoor Academy	KF	Kronoby
Församlingsarbete och teologi	Linjen för mission och kultur "SYDKUST"	EF	Hangö
Konst, skrivande, musik,teater och film	Artist/dramalinjen	Axxell	Lappfjärd
	Att skriva sitt liv	Axxell	City,Hfrs
	Bildkonst och konsthantverk	VNF	Karis
	Danskonst	VNF	Karis
	Deckarskolan	Axxell	City,Hfrs
	Konstcirkel	Axxell	City,Hfrs
	Linjen för uttryckskonst	EF	Hangö
	Ljudkonst	VNF	Karis
	Ljudteknik	Axxell	Lappfjärd
	Mix!	FKF	Vasa
	Musik	Axxell	Lappfjärd
	Musik	EF	Vasa
	Musik	FKF	Vasa
	Musik	Lärkkulla	Karis
	Musik	ÅF	Åland
	Musikproduktion	Axxell	Lappfjärd
	Nordiska konstskolan	KF	Kronoby
	Ordet är ditt - kurs i kreativt skrivande	Axxell	City,Hfrs
	Seriekonst & Visual Storytelling	VNF	Karis
	Skapande verksamhet	ÅF	Åland
	Skriva fantasy	Axxell	City,Hfrs
	Teater	VNF	Karis
Datateknik,service,merkantila ämnen	dat@fotoWeb	EF	Vasa
	Webbdesign och reklam	VNF	Karis
Kommunikation,information,foto,video	Dokumentärfilm	Axxell	City,Hfrs
	Film och videolinjen	EF	Hangö
	Fotokonst	VNF	Karis
	Journalistlinjen	EF	Hangö
	Media	ÅF	Åland
	Medieteknik	Axxell	City,Hfrs

	<i>Naturfoto</i>	ÅF	Åland
	<i>Reportage</i>	Axxell	City,Hfrs
Samhällsvetenskap, humaniora, ekologi	<i>Akademiskt år</i>	BF	Borgå
	<i>Biovetenskap och medicin</i>	BF	Borgå
	<i>Fria studieprogrammet</i>	BF	Borgå
	<i>Hållbar utveckling i skärgården</i>	HKF	Houtskär
	<i>Juridiska programmet</i>	VNF	Karis
	<i>Natur och medicin</i>	VNF	Karis
Övrig utbildning	<i>Skärgårdens höstgrundkurs</i>	HKF	Houtskär
	<i>Smådjur</i>	BF	Borgå
	<i>Studielinjen</i>	EF	Hangö
Grundskola, tionde klassen och gymnasium			
Tionde klassen	<i>Base Camp</i>	KF	Kronoby
	<i>Påbyggnadsundervisning</i>	BF	Borgå
	<i>Påbyggnadsundervisning</i>	KFN	Nykarleby
	<i>Påbyggnadsundervisning</i>	SÖF	Närpes
	<i>Påbyggnadsundervisning</i>	VNF	Karis
Yrkesinriktad utbildning			
Yrkesinriktad grundutbildning	<i>Grundexamen i barn-och familjearbete</i>	KFN	Nykarleby
	<i>Grundexamen i idrott</i>	NF	Vörå
	<i>Grundexamen i ungdoms-och fritidsinstruktion</i>	Axxell	Finns
	<i>Grundexamen i ungdoms-och fritidsinstruktion</i>	KFN	Nykarleby
	<i>Grundexamen inom hantverk och konstindustri</i>	Axxell	Kuggom
Yrkesinriktad tilläggsutbildning	<i>Yrkesexamen för massör</i>	NF	Vörå
Utbildning för särskilda grupper			
Utbildning för invandrare	<i>Alkeiskurssi</i>	KFN	Nykarleby
	<i>Invandrarlinjen</i>	SÖF	Närpes
	<i>Mångkulturell språklinje</i>	KF	Kronoby
	<i>språk@ för invandrare</i>	EF	Vasa
	<i>Språkstegen</i>	KFN	Nykarleby
	<i>Yrkesförberedande</i>	KFN	Nykarleby

Förkortningar: BF = Borgå folkakademi, EFSF = Evangeliska folkhögskolan i södra Finland, EFÖ = Evangeliska folkhögskolan i Österbotten, FKF= Fria kristliga folkhögskolan, HKF = Houtskärs kyrkliga folkhögskola, KF = Kronoby folkhögskola, KFN = Kristliga folkhögskolan i Nykarleby, NF = Norrvalla folkhögskola, SÖF = Svenska Österbottens folkakademi, VNF = Västra Nylands folkhögskola, ÅF = Ålands folkhögskola

Källor

Nationellt

Beredningsgruppens förslag till utvecklingsprogram för fritt bildningsarbete.

Kanava5/2010. Matti Wiberg & Fred Karlsson: Ruotsin kielen käyttöala supistuu Suomessa.

Koulutuksen arviointineuvosto, Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja paklvelukyky, Julkaisu 16.

Opetushallitus, kansanopistojen 20.9. 2009 tilastoidut perustiedot. <http://vos.uta.fi>

Opetusministeriö, Selvitys vapaan sivistystyön järjestörakenteen kehittämistarpeista, 12.10.2009

Opetusministeriö, Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009-2012, Toimeenpanotilanne 10.12.2009. Marita Savola

PM från UvMs aktualitetsseminarium för vuxenutbildningen 29.9., 1.10.2009

Regeringens proposition till Riksdagen om ändring av lagen om fritt bildningsarbete, Propositionens huvudsakliga innehåll,

Undervisningsministeriet, Målen som utgör grunden för utdelning av kvalitets- och utvecklingsstöd för fri bildning, 17.6.2009

Undervisningsministeriet, Utveckling av huvudmanna- och läroanstaltsstrukturen inom fri bildning åren 2009-2012, 17.6.2009

Undervisningsministeriet, Plan för de fortsatta åtgärderna inom utvecklingsprogrammet för det fria bildningsarbetet, 17.6.2009

Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009-2012. Kansalaisopistojen ylläpitäjä- ja oppilaitosrakenteen kehittäminen.

Svenskfinland

Bildningsforum, Den fria bildningens framsyn. De regionala rådslagen, 2009

Bildningsforum, Utlåtande om Det fria bildningsarbetets utvecklingsprogram 2008-2012, 13.11.2008

Bildningsforum, Utlåtande om ändring av lagen för fritt bildningsarbete, 12.11.2009

Bildningsforum, Utlåtande om Målen som utgör grunden för utdelning av kvalitets- och utvecklingsstöd för fri bildning, 29.9.2009

Bildningsforum & FAMI, Utlåtande om utvecklingen av intresseorganisationerna inom den fria bildningen, 27.11.2009

Den fria bildningen i Svenskfinland (inventering)

FAMI, Utlåtande om ändring av lagen för fritt bildningsarbete, 11.11.2009

Kansalaisopistojen toimintakatsaus – Oppilaitosten rakenteellisen muutoksen selvittämistä koskeva kysely, Kansalaisopistojen liitto KoL, Suomen Kuntaliitto, Suomen Settlementiliitto

Kartläggning av folkhögskoleverksamhetens nuläge och utvecklingsbehov. Frågeformulär & sammanställning.

Kartläggning av medborgarinstitutsverksamhetens nuläge och utvecklingsbehov. Frågeformulär & sammanställning.

Kommunförbundet. Förändringarnas virvelvind blåser – var står den fria bildningen? Ditte Winqvist 27.10.2009.

Kulturprojekt för den fria bildningen, Kulturfonden/Regeringens handlingsprogram

PM från rektorsseminarium i Borgå, 27.10.2009

Samvux, Startseminarium 27.8.2009

Suomen Kansanopistoyhdistys-Finlands Folkhögskolförening 10.4.2008

Suomen Kansanopistoyhdistys-Finlands Folkhögskolförening . Utlåtande Ministeriön kirje vapaan sivistystyön keskusjärjestöille 11.2009

Suomen Kansanopistoyhdistys-Finlands Folkhögskolförening . Näkemys ja ehdotus vapaan sivistystyön valtakunnallisen järjestörakenteen ja järjestöjen välisen yhteistyön, tehtävien ja rahoitusohjan kehittämistarpeista. 27.11.2009.

Utvärdering av undervisningspersonalen inom den fria bildningen, Matts Granö, 26.10.2009.

Regionalt/Lokalt

Samarbete...samgång? Utmaningar och möjligheter för den fria bildningen inom Norra Ligans område i Österbotten. Bernt Klockars Våren 2009.

Samkommunen för Kronoby folkhögskola, Rapport om huvudmanna- och läroanstaltsstrukturen, 29.10.2009

Nykarleby Arbis – Del i Norra Ligan, SAMGÅNG En möjlig/omöjlig framtid

Vasa stad, Stadsstyrelsen 545/2009. Tilannekatsauspyyntö koskien kansalaisopistoja 30.11.2009

Åboregionen, Svenskans ställning i olika lösningsmodeller – medborgarinstituten, Gunnar Nyström 26.10.2009.

Västra Nylands folkhögskola, Rapport oktober 2009, ”Utveckling av huvudmanna- och läroanstaltsstrukturen inom fri bildning åren 2009-2012”.

Östnyland, Fri bildning i Östnyland 2009, Maria Malin, 26.10.2009

Dessutom ett femtiotal intervjuer med företrädare för det fria bildningsarbetet i Svenskfinland.